Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (9928) | 1975 чылдың октябрь 19, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ФРАНЦИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ЧОРУП ТУРГАНЫ

Францияның Президентизи Валери Жискар д'Эстэн болгаш ону үдеп чоруур кижилер Украинаның найысылалы Киевке чорааш, бурунгу хүн оортан Москваге эвес келген.

Францияның, Совет Эвилелиниң болгаш Украин ССР-ниң күрүне туктары-биле шимеп хаастаан Киев аэропортунга ол хүндүлүг аалчыны болгаш ону үдеп чоруур кижилерни Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Шербицкий, Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. С. Грушецкий, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко, республиканың өске-даа удуртукчулары үдээн.

Франция Республиканың баштыңын Киевтиң ажылчы чоннарының төлөлекчилери үдээн.

* * *

Францияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтингеи Москваның Внуково аэродромунга Францияның Президентизин хамаатты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчылары И. Н. Земсков, А. Г. Ковалев, Мосгорсовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов олар барып уткаан.

* * *

Франция Республиканың Президентизи Валери Жискар д'Эстэнге бурунгу хүн Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-де дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңларын таныштырган.

Элчиннерин болгаш түр бүзүреттиргеннерин Франция Республиканың баштыңынга ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Протокол хилдизинин эргелекчизи Д. С. Никифоров таныштырган.

(СЭТА).

АНЫЯКТАРГА—ОРТУМАК ЭРТЕМ

Бо беш чылда бистиң чуртувуска бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарын партиянын XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Беш чылдың доозукчу чылы ук айтырыгны шиитпирлээрге эң-не харыысалгалыг үе болур. Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгезин бүрүн боттандырарынга кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларның ролю улуг. Бистиң республикада кежээки болгаш бот-өөредилге шугумун дамчыштыр хөй санныг аныяктар ортумак эртемни чедип ап турар.

Аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларында өөредилге чылы эгелээн. Хөй-хөй ажылчыннар, колхозчулар ажылдавышаан өөреннринин аргазын шилип алган, эртем-билиниин деннелин бедидип турарлар. Амгы үеним эртем-техниказының шапкын хөгжүлдези улус ажыл-агыйының кандыг-даа адырынга ажылдаар кижилериниң билиниин деннели бедик болурун негеп турар. Билиг деннели бедик болган тудум, кижи бүрүзүнүң ажылы бүдүрүкчүлүг, шынарлыг бооп турары көскү.

Кежээки болгаш бот-өөредилге системазында чамдык чаа үүлдерни сөөлгү чылдарда бистин республикада боттандырып чоруткан. Чамдык районнарда кежээки школаларны ажыткан. Дыка хөй районнарда республиканың бот-өөредилгелиг школазының өөредилге-консультация пунктуларын немей ажыткылаан. Шак мындыг хемчеглер кежээки болгаш бот-өөредилгени чедишкинниг организастап болурунуң бүгү-ле аргаларын тургузуп турар.

«Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп лозунну амыдыралга боттандырар дээш республиканың улус өөредилге ажылдакчылары, партия, совет, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары эвээш эвес ажылдарны кылган. Чыл бүрү хөй санныг аныяктар ортумак эртемниң аттестаттарын холга ап, төрээн колхозтарында, совхозтарында база бүдүрүлгелерде чедишкинниг ажылдап турарлар. Доозукчуларның аразындан бир чамдыктары дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниче кирип, билиг-мергежилин улам ханыладып турар.

Кызыл районнуң Кур-черде өөредилге комбинады эрткен чылдарда хөй санныг аныяктарга ортумак эртемни бербишаан, кандыг-бир мергежил чедип алырының таарымчалыг байдалын оларга тургускан. Комбинатка өөренмишаан, 'янзы-бүрү мергежилди чедип алганнар хөй. Совхозту мергежилдиг ажылчын кадрлар-биле хандырарынга ол база улуг ужур-дузалыг бооп турар.

Кежээки школаларда өөредилге сентябрь эгезинде, а бот-өөредилгелиг школаларда кичээлдер чоокта чаа эгелээн. Өөренгеи чогуур кижилериниң санданызын тус-тус бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар школалар-биле кады шагда-ла тургускан. Баштайгы кичээлдер чамдык черлерде организастыг эгелеп турар. Республиканың Кызылда бот-өөредилгелиг школазынга хамааржып турар Эрзин районда консультация пунктуларында өөредилге чылы эки эгелээн. «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп көрүлдеге чедишкинниг киржир дээш чарыш чер болганда калбарган. Өске-даа районнарга бо ажылды петтередири чугула.

Чадаананың бот-өөредилгелиг кежээки школазы тоску беш чылдың эрткен чылдарында өөреникчилер хаара тударының планын бүрүн күүседип келген. Районда шупту 14 консультпунктуларда сес чүс ажыг кижи өөренип кирипкен. Аныяктар өөредилгезин организастаарын чыл бүрү чедишкинниг боттандырып келген «Большевик» совхоз «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп көрүлденнин ук районга эрткен чылгы тиилекчизи болган.

Кызыл-Мажалыктың бот-өөредилгелиг кежээки школазынга сес консультпункт хамааржып турар. Эрткен өөредилге чылында чамдык пунктуларга өөредилгени багай организастап турганындан Аксы-Барлык ышкаш суурларга аныяктар өөредилгези чыл ортузунда-ла ара соксаан. Эрткен чылдың четпестерин катаптавас дээш бир демниг күженишкинниг ажылды чорудары районнуң улус өөредилге, партия, совет, комсомол органнарындан улуу-биле хамааржыр.

Бии-Хемниң, Каа-Хемниң чамдык суурларынга, Кызылда ажылчын аныяктарның кежээки школазынга өөредилге чылының эгезинде хөй санныг аныяктар өөренири-биле адын бижиткеш элээн үе эртерге өөредилгени чоорту ара каар чоруктар ам-даа уламчылавышаан. Өөренири дээрге амгы үеним негелдези, амыдыралдың негелдези апарган дээрзин аныяктарга угаадыры чугула. Чамдык таварылгада бүдүрүлгениң азы ажыл-агыйның талазындан өөреникчилерге таарымчалыг байдалдарны тургуспааныңдан өөредилге ара каар чоруктар тургустунуп турары черле таарымча чок. Тус-тус партия организациялары аныяктарның өөредилгезин контрольга алыр, а комсомол организацияларының бо талазы-биле ролюн бедидери чугула.

БРИГАДИРЛЕР ХУРАЛЫ

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги эвлүүнинг тудуунда янзы-бүрү мергежилдиг үүс ажыг тудуг бригадалары ажылдап турар. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң партком чоокта чаа бо улуг тудугда ажылдап турар бүгү тудуг бригадаларының бригадирлериниң хуралын эрттирген. «Главкрасноярск» тудугнуң начальнигинин оралакчызы И. М. Зайцев ийги эвлүүнинг тудуг-монтаж ажылдарының амгы үеде чоруп турар байдалының дугайында дыңнадыгны аңаа кылган.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг бо тудугну айыттынган хуусаазында ажылдаа киирер, ажылга саат ужураштырып турар четпестерни чайладыр, тудугжуларның күш-ажылын бедик бүдүрүкчүлүг организастаар талазы-биле улуг чугаа бо хуралга болган. Бүдүрүлгениң эге звенозун удуртуп, башкарып турар бригадирлер хамаарышкан тудуг эргелелериниң бүдүрүлге чорудулгазының айтырыгларын кончуг оперативтиг эвес шиитпирлеп турарының дугайында шыңгыы шүүгүмчүлелдерни чамдык харыысалгалыг эштерниң адрезинге кылган. Тудуг бригадаларының келир неделяда кылыр ажылдары баш удур тодаратынмайн турар, бетон, тууйбу дээш оон-даа өске тудуг материалдарының үзүктели бээринден чамдык хүннерде бүдүн-бүдүн бригадалар ажыл чок аңаа олурар ужурга таваржып турар. Ындыг четпестерниң дугайын № 42 тудуг эргелелинде дашчылар бригадазының бригадири С. Кара-оол, штукатуржулар бригадири Г. Коляда, № 37 тудуг эргелелинде бетонщиктер бригадазының бригадири Ф. Весляка болгаш оон-даа өскелер кылган.

Бригадирлериниң хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов кирипкен болгаш тудугжуларның мурнунда туруп турар улуг сорулгаларга доктааган.

Б. АЛЕКСАНДРОВ.

Мал чеминиң белеткели

ТЕС ШЫНААЗЫНДА

Тес-Хем районнуң мурнуу барыын талазында Тестиң кезек-кезек чыраалар лыг калбак делгем шынаазы чаптылган. Үргүлүү өл-шык чыдар бо шынаада оът-сиген чыл бүрүде терең үнер. Хынрыгыш-биле база байлак.

Республиканың элээн хөй, ылаңгыя барыын талакы районнарындан келген сигенчи бригадалар мында хөй. Олар ниитиниң малынга арбын чем курлавырын белеткеп турарлар. Тываның 15 ажыл-агыйындан ында барган мал чеминиң белеткекчилери Тес шынаазындан ниитизи-биле 10200 тонна сигенни кезип, белеткээн.

Ылаңгыя Чоон-Хемчик районнуң «Большевик» совхозундан келген 18 кижи составтыг сигенчилер бригадазы 100 тонна сиген белеткээр планын 440 тоннага күүседткен. Бригаданың сигенчилери шудургу ажылдааш, өске ажыл-агыйларының сигенчи бригадаларын мурнап, ажылын доосканнар. Бо бригаданың сигенчилериннден Даш-оол Ховалыг, Валерий Моңгуш, Сергей Куулар олар сиген кезер машина-биле хүнде 6 га сиген кезер хүн үлүүн 8 га чедирип, эң-не эрестиг ажылдаан. Кестинген сигенни пресстээринге Олег Кара-оол, Борис Настыков, Кашык-оол Моңгуш, Серен-Доржу Моңгуш олар шылгараанар.

Бо бригаданың ишчилери ам сиген белеткелин доосканы болгаш шынаа доңуп дошталы бээрге хыргыыш кезериге белеткенип турарлар. Олар кышкы үеде чурттаар оран-савазын белеткеп эгелээн.

Республиканың өске-даа ажыл-агыйларындан Тес унунда келген бригадалар хыргыыш белеткээри-биле маңаа кыштадыр ажылдаар. Ынчангаш олар шынаанын тулаашыгы доңа бээрге, хыргыышты массалыы-биле кезериге белеткенин, ниити чурттарга бажыңнарын белеткеп ап турар.

К. КАҢ.

ДУЗА

«Тоора-Хем» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери Кедээ ажылагый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүүнүн ол-ла, совхозтуң Май 1 селбырынга мал чеми белеткээринге шефтеп эрттиргеннер. Аңаа совхозтуң ажылчыннары, бүгү албан-хаакчылары, Ий ортумак школазының, кедыкшылга школазының, уруглар садтарының коллективтериниң болгаш оондаа өске албан, организация черлериниң шупту 150 кижи кирипкен.

Ол шефке Ий ортумак, кедыкшылга школаларының, уруглар садының коллективтери тудунгур, түрекким ажылдаанар. Шефчилер организастыг, илепкейлиг ажылдап хүнээш, 500 ажыг центнер ногаан массаны кескеш, сараттап тургусканнар.

Шефтиң түңнелинде Ий селбырының эргелекчизи эш Достай-оол шефчилерге кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүүнүн холбаштыр бәйырчедирбишаан, эвээш эвес ажылды кылып бергени дээш өөрүн четтиргенин илереткеп.

Д. АЙР-САҢАА.

Л. И. Брежневтиң Президентизи-биле Францияның ужурашканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Франция Республиканың Президентизи В. Жискар д'Эстэн-биле ужуражышкыны октябрь 17-де Кремльге болган, аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко биле Францияның даштыкы херектер министри Ж. Сованьярг киришкен.

Сөөлгү он чыл дургузунда билчиишкиниң болгаш чаагай кады ажылдажылганың ССРЭ-ниң болгаш Францияның аразында чедип алдынган деңнелин Л. И. Брежнев биле Жискар д'Эстэн бедин-биле үнелээш, ол кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле ханыладыр болгаш калбартыр деп ийи күрүнеңиң қайызынындаа шиитпирлиин онзалап демделээн.

Дээди деңнелге үргүлчүүн харылзажылгаларының ол сорулгаларны чедип алырынга улуг ужур-дузалыын, а ол ышкаш чаңчылчаан советфранцуз найыралды хөгжүдериниң херээнге Совет Эвилелиниң болгаш Францияның хөй-ниитизиниң улам калбак бөлүктерин хандыкшыдарының принципиалдыг чугулазын база дагын демделээн.

Кайы-кайызынга ажыктыг совет-француз калбак кады ажылдажылганың дуржулгазы, а ол ышкаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының талазы-биле политиканың чедишкиниери, ылаңгыя ниити-европа Чөвүлел хуралының түңнелдери Совет Эвилели биле Франция боттарының харылзаа байдалдарын хөгжүдериниң чаагай үлегер-чижээ-биле болгаш даштыкы политиканың талазына идеңкейлиг күжелиишкиниери-биле, чаа дайынның тыптып келириниң айылын бичеледиринге, тайбыңны быжыглаарынга боттарының салыышкынын өстүрген турарына та'арымчалыг байдалдарны тургузуп турар дээрзин Л. И. Брежнев биле Жискар д'Эстэн чаңгыс эптиг онзалап демделээн. Ам чугула сорулгаларның бирээзи — Хельсинкиге 35 күрүнеңиң дугуржуп алган үүлдерин быжыглаарынга болгаш амыдыралга боттандырарынга дузалаары, ынчангаш Европаның ол дуржулгазын делегейниң өске районнарынга кандыг-бир хемчээлге ажыглаарын болдунар аргалыг кылыры болур. Совет Эвилели биле Франция ол угланыышкынга хөделир бодалдыг.

Ужуражышкын боттуг ёзугга, билчиишкиниң байдалынга эрткен.

(СЭТА).

Совет удуртукчуларның алдары дээш

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың алдары дээш Францияның Президентизи Валери Жискар д'Эстэн кадайы-биле кады октябрь 17-де Францияның элчин черинге эртенги шайлалга тургускан.

Ол эртенги шайлалгага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, албанның өске-даа кижилери чораан.

Француз таладан Францияның Президентизин үдээн күрүне ажылдакчылары, а ол ышкаш Францияның ССРЭ-де элчини Ж. Вимон аңаа чораан.

Эртенги шайлалга үеэнде В. Жискар д'Эстэн биле Н. В. Подгорный чүве чугаалаан. Оларның чугааларын кичээнгей-биле дыңнаан болгаш эдээн часкаашкыннары-биле уткаан.

Эртенги шайлалга найыралды байдалга эрткен.

(СЭТА).

Совет-француз чугаалажыышкыннарның доозулганы

Л. И. Брежневтиң, Н. В. Подгорныйның, А. Н. Косыгинниң болгаш А. А. Громыконуң Францияның Президентизи В. Жискар д'Эстэн-биле чугаалажыышкыннары октябрь 17-де хүннүң ийги чартында Кремльге доозулган.

Ийи тала чугаалажыышкыннарның түңнелдериге таарымчалыг үнелээшкинни берген. Москвага эрттирген чугаалажыышкыннар болгаш ужуражышкыннар Совет Эвилелиниң болгаш Францияның аразында, Совет болгаш француз улустарының аразында кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырынга баргаан болур деп бүзүрелди совет-даа; француз-даа тала илергейлээн.

Парлалгага чарлаар апаар түңнел документилерниң текстерин талалар үүлдүг деп көргеи.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер болза:

совет таладан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, ССРЭ-ниң Францияда элчини С. В. Червоненко, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүү Ю. В. Дубинин;

француз таладан — Францияның даштыкы херектер министри Жан Сованьярг, экономика болгаш сан министри Жан-Пьер Фуркад, үлетпүр болгаш эртем шинчилелдериниң министри Мишель д'Орнано, Президентиниң канцеляриязының чиңгине секретары Клод Пьер-Бросолет, элчин. Даштыкы херектер министерствозунуң чиңгине секретары Жоффруа де Курсель, Францияның ССРЭ-де элчини Ж. Вимон.

(СЭТА).

Совет-француз документилерге ат салганы

Совет Эвилелиниң болгаш Францияның аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам хөгжүдериниң дугайында Декларацияга ат салыышкыны Кремльдиң Улуг ортузунга октябрь 17-де болган.

Ол Декларацияга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Франция Республиканың Президентизи Валери Жискар д'Эстэн ат салган.

Ооң соонда совет-француз документилерге ат салган.

Хамаатты ужар үүлдүң болгаш ужар үүл үлетпүрүнүң талазынга эртем-техниктиг болгаш үлетпүржү кады ажылдажылга дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаалың болгаш Франция Республиканың чазааның аразында дугуржулгага:

ССРЭ-ниң чазааның мурнундан—ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко;

Франция Республиканың чазааның мурнундан — Францияның даштыкы херектер министри Жан Сованьярг ат салган.

Энергетиканың талазынга кады ажылдажылга дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазааның болгаш Франция Республиканың чазааның аразында дугуржулгага:

ССРЭ-ниң чазааның мурнундан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин;

Франция Республиканың чазааның мурнундан — үлетпүр болгаш эртем шинчилелдериниң министри Мишель д'Орнано ат салган.

Совет-француз документилерге ат салыр турарының үеэнде олурушканнар болза:

совет таладан — Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, албанның өске-даа кижилери;

француз таладан — экономика болгаш сан министри Жан-Пьер Фуркад, Президентиниң канцеляриязының чиңгине секретары Клод Пьер-Бросолет, элчин, Францияның ДХМ-ниң чиңгине секретары Жоффруа де Курсель, Францияның Совет Эвилелинде элчини Жак Вимон, албанның өске-даа кижилери.

(СЭТА).

Кремльге хүлээп алыышкын

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа Францияның Президентизи Валери Жискар д'Эстэнниң болгаш ооң кадайының алдары дээш Кремльдиң Улуг ордузунга октябрь 17-де хүлээп алыышкын тургускан.

Совет таладан ол хүлээп алыышкынга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң министрлери, албанның өске-даа кижилери чораан.

Францияның Президентизин үдээн күрүне ажылдакчылары хүлээп алыышкынга келген. Аалчыларының аразынга ССРЭ-де дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары, совет болгаш даштыкы журналистер турган.

Хүлээп алыышкынның эгезинде Францияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүсеткен.

Хүлээп алыышкын эвилел, найыралды байдалга эрткен.

(СЭТА).

Кремльдиң Улуг ордузунга Совет Эвилели биле Францияның аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам хөгжүдер дугайында Декларацияга ат салган.

ЧУРУКТА: Декларацияга ат салыр үеэнде.

(Чурукту фототелеграф-биле алган).

Совет Эвилели биле Францияның аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам хөгжүдер дугайында

ДЕКЛАРАЦИЯ

Совет Эвилели биле Франция,

чавырлыышкынның болгаш кады ажылдажылганың политиказы аңгы-аңгы чатилел тургузуглуг күрүнелер аразынга харылзааларның кара чаңгыс шын оруу бооп, тайбыңны быжыглаарынга идиглиг дээрзинге бүзүревишаан, ийи чуртту чоскшуладырының, Европаның болгаш делегейниң-даа айыл чок чоруун быжыглаарының херээнге боттарының кады хүженишкиниериин идеңкейжидериниң херээнге 1966 чылдың совет-француз Декларациязын, 1970 чылдагы политиктиг консультациялар дугайында протоколду болгаш ССРЭ биле Францияның аразынга кады ажылдажылганың 1971 чылда хүлээп алган принциптерин үндезин рольдуг деп демделээш,

сөөлгү он чыл иштинде советфранцуз кады ажылдажылганың берген түңнелдерин чогумчалыг кылдыр үнелевишаан,

Европа күрүнелериниң аразында харылзааларның чаагай турарынга сеткил хамаатты илереткишаан,

Европа дингге чавырлыышкынга чаа үе-чадаңы ажыктыг Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түңнелдериге болгаш ооң киржиктиг күрүнелериниң улуг

(Уланчызы 3-кү арында).

Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү

БАЙЫРЛАЛДЫ УТКУП ТУРА

Чурттуң аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының чонга буянныг ажылын улуу-биле үнелеп көргеш, 1965 чылдан бээр чылдың-на Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн бүгү чуртта байырлап эрттирип турар апарган.

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының күжүн партияның XXIV съездизиниң шинтирлерин амыдыралга боттандырарынче, бүдүрүлгелерде бар курлавырларны долузу-биле ажыглаарынче, мурнакчы дуржулганы, эртем-техниканың депшилгезин ажыглаарынче база материалдыг болгаш акша-хөрөнгүниг шыгжамырын шын ажыглаарынче углаттырып турар.

Чыл тоңчузүнге чедир хөй эвес үе арткан. Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынып турар сорулгаларын чедишкиниг күүседир база партияның XXV съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бо хүннерде кызымак ажылдап турар. Эрткен дөрт чылда продукцияның кол хевирлерин бүдүрүп үндүреринің планын бистиң республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери ажыр күүседкен. Ол үениң дургузунда шинтизи-биле 113 миллион 828 муң рубльдиг ниити продукцияны бүдүрүп үндүрер тургаш, ону 117 миллион 27 муң азы 3 млн. 199 муң рубльдиг продукцияны пландан ажыр бүдүргеш. Бо чылдың тос айларының планныг онаалдаларын аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери күүседкен. Калбак хереглелдиг аъш-чем продуктуларын бүдүрери, оон ассортиментизин калбартыр, шынарын бедилер ажылдар экижээн. Тос айларның түнелиндe алырга, планда көрдүгениниң ажыр 408 тонна хлеб болгаш булочка кылыгларын, 18 тонна кондитер, колбаса кылыгларын пландан ажыр бүдүргеш, чамдык хевирниң чаа янзы-бүрү аъш-чем продукциязын шиңгээдип алган.

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажыллакчыларында тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүседир бүтүүлде аргалар бар. Ол бүдүрүлгелер пландан ажыр 8,3 муң рубльдиг продукциязын беш чыл планында көрдүгениниң ажыр берип болурлар. Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери орулга киирип алырының планын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилериниң база бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планын база-ла багай эвес күүседип турар.

Боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин Хову-Аксының, Бай-Хаактың хлеб заводтары, Шагаан-Арыгның, Чадаананың сүт заводтары чедишкиниг күүседир база. Бо коллективтер бүдүрүлгеде бар курлавырларны чөп ажыглап, чаа техниканы шиңгээдип ап, чоп ортузунга масса-политиктиг болгаш организакчы ажылдарының деңнелин бедидип база социалистиг чарыштыг кэлбаа-биле организастап тургаш багай эвес түнелдерни чедип алган. Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниде мурнакчы ажылчын турар кижилериниң, бригадаларның, цехтериниң саны чыл келген тудум-на өзүп турар. Ол бүдүрүлгелерде коммунистиг күш-ажылдың 300 ажыг шалыпчылары ажылдап турар.

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниде чедип алынган чамдык чедишкиннер ында күш-ажылга кызымак, мурнунда салдынган улуг сорулгаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш шудургу ажылдап турар мурнакчы ажылчынарның кызымак ажылының түнелиндe-дир. Тоску беш чылдың соолгу чылында чедишкиниг ажылдааны дээш Кызылдың хлеб заводунуң кондитер цехинде бригадир А. В. Красовская «Хүндүлелдиг Демдээ» орден-биле, сүт заводунуң ажылчыны Р. Солодянкина Күш-ажылчы Алдар орденниг III чергези-биле шаңнатканнар. Ол ышкаш бо байырлалдыг хүнде аъш-чем үлетпүрүнүе хөй чылларда эки ажылдан келген, бүдүрүлгениң хоочун ажылдакчыларын онзалап демдеглезе чогуур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Кызылдың эзт комбинадының хоочуну Е. Зыряновa онзашкан ажылынга кызымак, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын бедидер дээш хөй ажылдарны кылып турар. Бодунуң арга-дуржулгазын аныяк ажылчыларга дамчыдып берип, оларның ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп турар.

Кызылдың хлеб заводунда Е. Викторова, Н. Шарипова, А. Белекмаа; эзт комбинадында О. Болат-оол, К. Чечек; сүт заводунда В. Добрякова, Н. Малова болгаш оон-даа өске мурнакчыларны маңаа адап болур. Олар аъш-чем үлетпүрүнүң чоргаарлары болгаш бүгү күжүн бүдүрүлгениң ажыктыг чорудуп бедилериниче, планныг онаалдаларны хуусаа бетинде чедир болгаш ажыр күүседир дээш ажылдап турарлар.

Чаа техниканы ажыглаар талазы-биле чамдык ажылдарны соолгу чылларда республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниде кылган. Кызылдың эзт комбинадынга бо чылын мал үзү эргизер АВЖ-500, хой бажын арыглап кылыр ФОК-Б деп чаа механизмнерни тургускан, оон түнелиниде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынары бедээн.

Ажылда чедишкиннер-биле чергелештир, аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниде бар четпестерни чугаалаваан баарының аргазы чок. Бо бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын күүседип турза-даа, чамдык продуктуларны бүдүрүп үндүреринің планын чедир күүсетпейн турар болгаш бүдүрүп турар продукцияның шынары чавыс, ооц ассортиментизи ам-даа кызыы болуп турар. Бо талазы-биле ажыл республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелериниде кошкак. Эрткен чылдың бо үезин-биле деңнеэргe 18 муң декалитр пивону, 19 муң декалитр эзиртпес суксунну планда көрдүгениниге чедир бербээн. Оон ангыда 97 тонна мал үзүн сүт комбинадының бүдүрүлгелери чедир бербээн.

Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың сүт заводтары, Үстүү-Енисейниң балык, Кызылдың пиво заводу ниити продукция бүдүрер болгаш сайгарар планын эрткен тос айларда күүсетпээн. Бо бүдүрүлгелер 214 муң рубльдиг аъш-чем продукцияларын чедир бербээн болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилер планын күүсетпээн. Кызылдың пиво заводунда шилге куткан пиво кылырының цегин дериг-хереклелдер-биле чеглеэн турдала, ону бүдүрүп үндүрериниг амга чедир чогуур деңнелге чедир организаставаан. Кызылдың сүт заводунда мороженое кылыр цех амга чедир ажылдавайн турар. Бо заводтарның удуртукчулары бүдүрүлгеге чаа технологияны, техниканы ажыглаарынче кошкак сагыш салып турарын үстүнде чижектер херечилеп турар. Бүдүрүлгениң эгидилгелиг чоруун бедилер ажылды, бар дериг-хереклелдерни чогуур үезинде септеп, оон техниктиг ажаалдаанын кошкак чорудуп келгениниң чонга аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң берип турар продукциязы чамдык үелерде магазиннерге үзүктелди бээр таварылгалар бар.

Аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниде эт-хереклелди болгаш материалларны камнаар, бүдүрүлгениң ажыктыын бедилер, бар курлавырларны шын ажыглаар болгаш күш-ажылдың чарыгдалдарын эвээжедир база хол-биле кылыр ажылларны механизастаар ажыл кошкак тургустунган. Бо ажыл сүт комбинадының бүдүрүлгелериниде база кошкак.

Бистиң республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң коллективтери СЭКП-ниң XXV съездизиниң төлептиг уткуур талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалын сагыш-сетиилдиг ханызы-биле танышкаш, социалистиг чарыштыг моон соңгаар-даа улам дээштиг организастап, оон деңнелин бедидип, ажылда бар четпестерни чайладып, чарыштың мурнакчыларынга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени коргүүп, чыдып каан турарларны мурнакчыларын деңнелинге чедир көдүрериниң аргаларын ажылдап кылган.

Социалистиг чарыштың дээштинин чедип ап турган, планныг онаалдаларны ажыр күүседип, СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары бо хүннерде шудургу ажылдап турарлар.

С. ТАНАА.

СЭКП обкомунуң чик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг кылдызының эргелекчизи.

СОРУЛГАЛАРЫВЫС

Чылдың-на октябрь айның үш дугаар дыштанар хүнүнде аъш-чем ажылдакчыларының байырлалын демдеглеп эрттирип турар. Бо байырлал СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының, 1975 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири болгаш тоску беш чылды чедишкиниг доозарының база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 58 чылының байырлалының бүдүүзүнде болуп турар.

Күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниге бо чылдың тос айларында «Тыва кобальт» комбинатта, Бай-Хаакта хлеб заводунуң коллективтери эки ажылдаанар. Бо чылдың тос айларының сайгарылга планы эргеледдин бүдүрүлгелериниге эрткен чылдың ол үезин-биле деңнеэргe 3,4 хуу өскен. Бригадалар, цехтер аразында социалистиг чарышка кондитер кылыглар бүдүрер цех (удуртукчузу Е. Викторова) бирги черни алган. Бүдүрүлгелериниң мурнакчылары болгаш аныяк ажылчынары күш-ажылчы чедишкиннерни чедип алганнар. Оларга кондитер кылыглар мастери Голышева, ажылчынар Шарипова, Аракчаа, Захарова, аныяктардан Надя Гладкова, Таня Зайцева, Галя Кузьменкова хамаржыр. Бүдүрүлгелериниң кол болгаш дузалакчы цехтериниде эң харыысалгалыг нарын дериг-хереклелдерни олар башкарып турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын өзүгаар планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге шылгарангай күш-ажылы дээш «Хүндүлелдиг Демдээ» орден-биле хоорайның кондитер цегинин бригадири А. С. Красовская шаңнаткан.

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының кол сорулгалары—бүдүрүлгелериниң кол фондузун, күүзүн долу ажыглаары, дериг-хереклелдериниң болгаш технологтуг машиналарының соксаал чокка ажылдаарын чедип алыры, чаа техниканы болгаш технологияны ажыглалга киирери, күш-ажылды организастаарын экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, ажылдыгнар саның көвүдетпейн, эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш хөй продукция алыры, оон шынарын экижидери, бүдүрүлгениң болгаш технологияның корум-чурумун сагыыры болур.

Дөрт чыл тос айлар дургузунда аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниде 92 чаа дериг-хереклелдиниң машиналарын тургускан, чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгелерге ажыглаанындан 63 муң рубльдиг камнаглазын алган. Ол чорук 1975 чылда продукцияның сайгарылга планын 1970 чылдыыбиле деңнеэргe 34,8 хуу, ниити продукция бүдүрерин 30,6 хуу өстүрерин чедип алырынга дузалаан.

Бистиң республиканың аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниде чедир кылдынмаан иштики курлавырлар ам-даа бар. Кызылдың пиво заводу тос айларның күрүне планын, социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. Эзиртпес суксуннар бүдүрер планы база күүсеттинмээн. Бүдүрүлгениң чамдык чепсек-хереклелдери долу күчүзүнге чедир ажыглаттынмайн, ажыл үезинде үрелир чүүлдер бар. Ол чорук заводта технологтуг сагылга-чурумга, бүдүрүлгениң чогумчалыг ажылдаарынга шаптыктап турар.

Эрткен тос айларда күрүнеиң садыг инспекциязы 5 тонна хлеб-булочка аймаан үндүр бижээн. Оон кол чылдагаанары: продукцияны шын эвес кадагалап, шыгжаанындан, деңзизин чидериниде, четпестиг, ажыг азы чедир быжырбаанында.

Аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниде коммунистиг күш-ажыл дээш 309 инженер-техниктиг ажылдакчылар хаара туттуунган. Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле ажылчынар тарышкаш, белгиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ол хүлээлгелерде техниктиг депшилгени хогжүдүрүп, бүдүрүлге күчүлерин дүргени-биле шиңгээдип алырын болгаш эң эки ажыглаарын чедип алырын, продукцияның ассортиментизин чаартырын, оон шынарын экижидерин, бот-үнезин чиигедирин айтып турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 58 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларын таныжып, ону ханызы-биле өөренип көргеш, арткан айларның күрүне планын күүседирин, хышка белгеткелди чогумчалыг доозарын аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары хүлээгеннер.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң кол инженери.

ЗАВОДТУҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Кызылдың хлеб заводунуң найыралдыг коллективи аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуп, тоску беш чылдың доозукчу чылының эрткен тос айларында ниити продукция бүдүрүп үндүреринің планын 103,2 хуу, а оон сайгарылгазын 102,3 хууга күүсеткен.

Коллективтиң ажыл-ишчилери хонуктта 30 тонна хлеб, булочка, печенье кылыгларын республика найысылалының магазиннеринче киирип турар. Оон-биле чергелештир завод амданныг пряниктерни бүдүргеш, республиканың бүгү булуңнарынче чорудуп турар.

Заводта хлеб быжырар, булочка кылыр, кондитер цехтери бар. Ол цехтериниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Сентябрьның түнелиниде алырга, бирги черде хлеб быжырар цехтиң найыралдыг коллективи чоруп, планныг онаалдазын 120 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгеде үени мурнаан шалыпчыларның саны өскен. Оларга заводтуң хоочун ажылчыннары Ленин орденниг Мария Алексеевна Зименина, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Елизавета Емельяновна Золотухина, «Хүндүлелдиг Демдээ» орденнерниң эдилекчилери Ноя Иргитовна Иргит, Анна Савельевна Красовская олар хамаржыр.

Кызылда хлеб заводунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизин күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуп, тоску беш чылдың доозукчу чылының планын декабрь 1-де күүседир деп бедиткен сорулганы салган ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

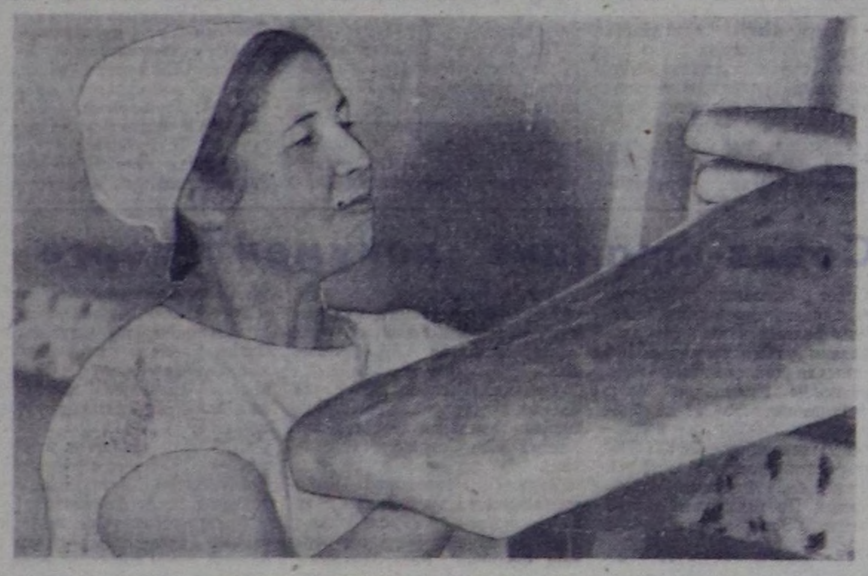

ЧУРУКТАРДА: Ленин орденниң эдилекчизи М. Зименина (үстүнде), Кызылдың сүт заводунда үс кылыр цехтиң мурнакчы ажылчыны Н. Малова (ортузунда), хлеб заводунда амданныг торт кылыкчыларының бирээзи Е. Саптева.

Күзел турда...

Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының чанчыл болган байырлалын ол адырның хөй миллион ажылчыннары он улаа байырлап турары бо.

Хаанныг Россиядан 6 млн хире мал согар үүрмек пунктулар аныяк Совет республикага дамчып келген, оларның безин 80 хуузу — хуу кижилериниң холунга турган. А ол пунктуларның дериг-хереклелдерни даштыкыдан дээр өртek-биле садып ап турганы билдингир.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда, бистиң чуртка күчүлүг эзт үлетпүрүн тургузары негеттинин келген. Эртемниң болгаш техникамың чаа-чаа чедишкиннериниң ачызында баштайгы ийи беш чыл планларының үезинде аъш-чем үлетпүрүнүн Совет Эвилелинге чүс-чүс заводтары болгаш фабрикалары туттунгулаан.

Амгы үеде бистиң чуртта аъш-чем үлетпүрүнүн 18 муң ажыг улуг бүдүрүлгелери бар. Ында 3 миллион ажыг кижи ажылдап турарын айтырга-ла, чонуун материалдыг чаагай чорудуп улам ынай экижидер сорулганы салган СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтирлериниң амыдыралда боттарын күүседиринге шылгарангай күш-ажылы дээш «Хүндүлелдиг Демдээ» орден-биле хоорайның кондитер цегинин бригадири А. С. Красовская шаңнаткан.

Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының кол сорулгалары—бүдүрүлгелериниң кол фондузун, күүзүн долу ажыглаары, дериг-хереклелдериниң болгаш технологтуг машиналарының соксаал чокка ажылдаарын чедип алыры, чаа техниканы болгаш технологияны ажыглалга киирери, күш-ажылды организастаарын экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, ажылдыгнар саның көвүдетпейн, эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш хөй продукция алыры, оон шынарын экижидери, бүдүрүлгениң болгаш технологияның корум-чурумун сагыыры болур.

Дөрт чыл тос айлар дургузунда аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниде 92 чаа дериг-хереклелдиниң машиналарын тургускан, чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгелерге ажыглаанындан 63 муң рубльдиг камнаглазын алган. Ол чорук 1975 чылда продукцияның сайгарылга планын 1970 чылдыыбиле деңнеэргe 34,8 хуу, ниити продукция бүдүрерин 30,6 хуу өстүрерин чедип алырынга дузалаан.

Бистиң республиканың аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниде чедир кылдынмаан иштики курлавырлар ам-даа бар. Кызылдың пиво заводу тос айларның күрүне планын, социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. Эзиртпес суксуннар бүдүрер планы база күүсеттинмээн. Бүдүрүлгениң чамдык чепсек-хереклелдери долу күчүзүнге чедир ажыглаттынмайн, ажыл үезинде үрелир чүүлдер бар. Ол чорук заводта технологтуг сагылга-чурумга, бүдүрүлгениң чогумчалыг ажылдаарынга шаптыктап турар.

Эрткен тос айларда күрүнеиң садыг инспекциязы 5 тонна хлеб-булочка аймаан үндүр бижээн. Оон кол чылдагаанары: продукцияны шын эвес кадагалап, шыгжаанындан, деңзизин чидериниде, четпестиг, ажыг азы чедир быжырбаанында.

Аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниде коммунистиг күш-ажыл дээш 309 инженер-техниктиг ажылдакчылар хаара туттунган. Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле ажылчынар тарышкаш, белгиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ол хүлээлгелерде техниктиг депшилгени хогжүдүрүп, бүдүрүлге күчүлерин дүргени-биле шиңгээдип алырын болгаш эң эки ажыглаарын чедип алырын, продукцияның ассортиментизин чаартырын, оон шынарын экижидерин, бот-үнезин чиигедирин айтып турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 58 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларын таныжып, ону ханызы-биле өөренип көргеш, арткан айларның күрүне планын күүседирин, хышка белгеткелди чогумчалыг доозарын аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары хүлээгеннер.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң кол инженери.

Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының чанчыл болган байырлалын ол адырның хөй миллион ажылчыннары он улаа байырлап турары бо.

Хаанныг Россиядан 6 млн хире мал согар үүрмек пунктулар аныяк Совет республикага дамчып келген, оларның безин 80 хуузу — хуу кижилериниң холунга турган. А ол пунктуларның дериг-хереклелдерни даштыкыдан дээр өртek-биле садып ап турганы билдингир.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда, бистиң чуртка күчүлүг эзт үлетпүрүн тургузары негеттинин келген. Эртемниң болгаш техникамың чаа-чаа чедишкиннериниң ачызында баштайгы ийи беш чыл планларының үезинде аъш-чем үлетпүрүнүн Совет Эвилелинге чүс-чүс заводтары болгаш фабрикалары туттунгулаан.

Амгы үеде бистиң чуртта аъш-чем үлетпүрүнүн 18 муң ажыг улуг бүдүрүлгелери бар. Ында 3 миллион ажыг кижи ажылдап турарын айтырга-ла, чонуун материалдыг чаагай чорудуп улам ынай экижидер сорулганы салган СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтирлериниң амыдыралда боттарын күүседиринге шылгарангай күш-ажылы дээш «Хүндүлелдиг Демдээ» орден-биле хоорайның кондитер цегинин бригадири А. С. Красовская шаңнаткан.

Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының кол сорулгалары—бүдүрүлгелериниң кол фондузун, күүзүн долу ажыглаары, дериг-хереклелдериниң болгаш технологтуг машиналарының соксаал чокка ажылдаарын чедип алыры, чаа техниканы болгаш технологияны ажыглалга киирери, күш-ажылды организастаарын экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, ажылдыгнар саның көвүдетпейн, эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш хөй продукция алыры, оон шынарын экижидери, бүдүрүлгениң болгаш технологияның корум-чурумун сагыыры болур.

Дөрт чыл тос айлар дургузунда аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниде 92 чаа дериг-хереклелдиниң машиналарын тургускан, чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгелерге ажыглаанындан 63 муң рубльдиг камнаглазын алган. Ол чорук 1975 чылда продукцияның сайгарылга планын 1970 чылдыыбиле деңнеэргe 34,8 хуу, ниити продукция бүдүрерин 30,6 хуу өстүрерин чедип алырынга дузалаан.

Бистиң республиканың аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниде чедир кылдынмаан иштики курлавырлар ам-даа бар. Кызылдың пиво заводу тос айларның күрүне планын, социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. Эзиртпес суксуннар бүдүрер планы база күүсеттинмээн. Бүдүрүлгениң чамдык чепсек-хереклелдери долу күчүзүнге чедир ажыглаттынмайн, ажыл үезинде үрелир чүүлдер бар. Ол чорук заводта технологтуг сагылга-чурумга, бүдүрүлгениң чогумчалыг ажылдаарынга шаптыктап турар.

Эрткен тос айларда күрүнеиң садыг инспекциязы 5 тонна хлеб-булочка аймаан үндүр бижээн. Оон кол чылдагаанары: продукцияны шын эвес кадагалап, шыгжаанындан, деңзизин чидериниде, четпестиг, ажыг азы чедир быжырбаанында.

Аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниде коммунистиг күш-ажыл дээш 309 инженер-техниктиг ажылдакчылар хаара туттунган. Партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле ажылчынар тарышкаш, белгиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ол хүлээлгелерде техниктиг депшилгени хогжүдүрүп, бүдүрүлге күчүлерин дүргени-биле шиңгээдип алырын болгаш эң эки ажыглаарын чедип алырын, продукцияның ассортиментизин чаартырын, оон шынарын экижидерин, бот-үнезин чиигедирин айтып турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 58 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларын таныжып, ону ханызы-биле өөренип көргеш, арткан айларның күрүне планын күүседирин, хышка белгеткелди чогумчалыг доозарын аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары хүлээгеннер.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң кол инженери.

ӨСТҮРГЕН ТАРААНЫ ХУМАГАЛААР

Бистиң «Хемчик» совхозтуң барык-ла бүгү шөлдери суггаттыг. Ол черлерни чөп ажыглаар болза, кандыг-да каан чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алырының аргазы бар. Ону бо чылдың чижээ тодаргай көргүзүп турар. К. Кара-Салдың удуртканы беш кижи составтыг звенонуң суггарын чайлаан шөлдериниде дүжүт багай эвес болган. Чайгы суггатты олар 2—3 удаа чоруткан. Оон түнелиниде гектардан арбайның 11,5 центнер дүжүт алдынган. Ол шөлдерни улустуң хуузунда малы базып, оттаваан болза, дүжүт гектардан 15—18 центнер чедер турган.

Тарааны өстүрер дээш механизаторлар, суггатчылар чеже күжүн үндүрбээн дээр! Ындыг турбуже, өстүрүп алган чаагай тарааны чидириг чокка аждап алырын бодавас, ону малга бастырып, чиртип каар таварылгалар бистиң совхозта ам-даа бар. Ону көре тура-ла совхоз дирекциязы, көдээ Совет күүскому боттуг хемчеглер албайн турар.

К. КАРА-САЛ,
суггатчы.

Коммунист дугайында чугаа

ЫРДА КИРГЕН ЧЕДИ-ТЕЙДЕ

БОРАРГАН Каң-оол школага өөренип тургаш-ла ВЛКСМ комитединиң секретарынга ажылдап турган. Ындыг организакчы, ажылгыр болгаш шимчеңгир боорга, школа дооскан оолду «Малчын» колхозтуң комсомолчулары боттарының баштыңы кылыр соңгуп алганнар. Ынчан 1961 чыл турган.

Колхозта комсомол комитединиң секретарынга соңгуткан соонда Каң-оол олут орбастаан. Тоолайлыгның сарлыкчылары, Каргы-Бажының ыяш белеткекчилери, Шегетейниң хойжулары дээш, оон барбас-четпес черлери чок апарган. Кайы-даа аалга, кымныынга-даа чон-биле чугаалашкан, лекция номчаан, партияның болгаш чазактың сөзүн чонга чедирген чоруур.

Каң-оол комсомол комитединиң секретары болу бергенден бээр колхозтуң аныяктары элээн идепкейжээн. Оларның колхоз бүдүрүлгезинге киржиллгези база экижээн. Чылдар ынчаар эртип турган.

Бир-ле эртен колхоз даргазынга Каң-оол саазын тулускан, чазып коорге, биллириишкин болган. Ында комсомол организациязының секретары малчынап үверин, бир кодан хойдан бээрин колхоз баштаар черинден дилээнин айтып каан болган.

— Авам, ачам хой малдап чораан, мен база оларга дузалажып чордум. Дем-бүле талазы база ажырбас, дарга, ачам-даа, кадайым-даа дузалажыптар. Чөпшээрелеш көрүнер—дээш олуруп берген. Колхоз даргазы бодунуң ол хире дузалакчызын белен-не өске ажылче чорудар бодаваан:

— Бөгай ажылдап турган эвес сен. Сеня солуптар кижи тывылгыже ам бир чыл ажылдазынза чүл?—деп, ол баштайгы удаа шеңеп айтырган. Ынчалза-даа Каң-оол алдырбаан:

— ВЛКСМ райкому-биле ол дугайын дугурушкан мен. Мээң орнумга ажылдаар кижиниң тып алган улус, шагда-ла дугуржуп казынган. Ам үүгле комсомолчуларның отчёт-соңгулдалыг хуралын маныары арткан. Ол-ла — дээш турун келген.

— Колхозка малчынар база херек, ол шын. Ылаңгыя аныяк хойжулар бисте коннуг эвээш. Биллириишкиниңни колхоз баштаар черинин хуралынга көөр бис — деп, колхоз даргазы оон дилээн деткип, чөпшээрешкен, 1964 чылда Каң-оол шак ынчаар малчын апарган.

АЖЫЛ-ИШКЕ кызымак, дыалыргаан ажыл-хереекке харысалгалыг комсомолчу баштайгы чылында-ла багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Оон ынчан төрүүр чүс хойга онааштыр алган хураганы 90 баш, хой бүрүзүнден-не кыргаан дүгү 1,4 килограмм болган.

— Колхозтуң хоюн хүлээн алгандан бээр чылдың-на төрүүр чүс хойга онааштыр 90-дан эвээш хураган ап көрбедим. Хюмнуң дүгү-даа, деңгели-даа база шымбай—деп, ол өөрүшкүлүг чугаалап орар.

Мөңгүн-Тайганың бойдузу берге: чайы безин соок, язы хаттыг. Эртен аас турган-ла, дүште боранаап, шуургаанап эгелей бээр. Мал чаглактанып арга-арыг базы чок. Ынчалзада Каң-оол ажылынга мергежип, мурнакчыларның аразында үнмеспей берген. Ажылынга ындыг кызымак, эшөөрүнге эвлек болгаш хөй-ниитичи аныяк малчынны колхозтуң партия эге организациязы бодунуң хүрээлениге киирип алган. Ынчан үк ажыл-агыйның үндезилекчилериниң бирээзи, ТАР орденниң эдилекчизи, хоочун коммунист Салчак Кара-оол мынча дээн:

— Бо Каң-оолдуң ада-чезин болгаш дөргүл-төрелин шуптузун, а бодун бичиизинден билир мен. Ынчангаш партиага киреринин рекомендациязын ол дилээрге, улут күзелдиим-биле берген мен. Ол мөзүлүг кижи, коммунистиг бедик адын оон кажан-даа төлептиг эдилеп шыдаарынга бүзүрээр мен.

ОЛ 1968 чыл турган. Оон соонда ийи чыл эрткенде колхозка комсомолчуаныяктарның хойжу бригадазын тургузар дугайында чугаа үнүп келген. Ажыы-биле чугаалаарга, Каң-оолдуң партия хуралдарынга саналдарының база бирээзиниң боттанып эгелээни ол. Кара-Хөвүүнүң № 3 комсомолчу-аныяктар бригадазы ынчаар тургустунган. Оон бригадирин Александр Кара-оол (демги Салчак Кара-оолдуң оглу), а партия бөлүүнүң организакчызы Каң-оол болган.

Чаа эгелээшкинни быжыглап, бут кырынга тургузуп алыры черле белен эвес болгай. Ынчалза-даа ук бригаданың кежигүнүнерин партбөлүк ажылынче мөңнеп, оларның хей-аъдын көдүрүп шыдаан. Оон бээр ук бригалага эвээш эвес аныяктар кижизиттинген. Оларның иштинден Хомушку Көгелдей, Салчак Харлыг-оол доозукчу чылда 102—110 хураганны төрүүр чүс хойга онааштыр камгалап алганнар. А аныяк коммунист Иргит Чудур база үлегерлиг ажылдаан.

Кара-Ховунуң комсомолчуаныяктар бригадазы бо чылдың үш кварталдарында колхозтуң хойжу бригадаларының аразында чарлаттынган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген. Ук бригада төрүүр чүс хойга онааштыр 94 хураганны доруктуруп, хойданга 1,3 килограмм дүктү кыргып алган. Ынчангаш бодунуң социалистиг чарышка кыйгырганы № 4 бригаданы бүгү көргүзүглер талазы-биле ашкан. Бо чедишкин партбөлүктүң удуртулгазы-биле чедип алдынган.

Күш-ажылга хандыкшылдыг коммунист Каң-оол 1973 чылда СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнүнге база соңгуткан. Ол 1970 болгаш 1971 чылларда ВЛКСМ Төп Комитединиң «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызы» хөрек демдектериниг шаңнаткан. Партия болгаш ВЛКСМ райкомнары, колхоз баштаар чери ону база чаңгыс эвес удаа шаңнап келген.

Коммунист Боорарган Каң-оолдуң аалы ам ында кирген Чеди-Тейде: «Чеди-Тейни сактырымга, чергелешкен эгилерле...» дижир ышкажыгай. Ам ында күс. Кайнаар-даа коорге, алдын-сарыг хорагай-ла. Өстсигенин, бүгү черинин өңү ындыг, алдынналып чыдар. Үүгле хой агарар. Оларның тодугдогаа деп чүвези аажок. Каң-оолдуң кышка багай эвес белеткенгениниң бир бадыткалы ол. Оон шынап-ла, кажаазыдаа чылыглаттынган, сигенидаа чедиртиген, кыш бөгүндаа келзе, сестир чүвези чок. Коммунист Боорарган Каң-оолдуң ажыл-ижи ындыг.

Д. ЧЫДЫМ.

ДАГДЫНЫКЧЫ

— Үш-Мөөрүк сынның өц бедиин Сыынныг-Тайга деп адаар. Шаг-үеним аайы-биле арга-арыг хайгыылчызы Роман Макарович Железкин-биле ан-мен, арга-эзим төтчеглекчилерин хайгаараары-биле үнүптер чанчылдыг бис. Бо удаада төтчеглекчилерниң кол турлаа Кара-Дыт, Сыынныг-Тайгаже аъттаныптывыс.

Эзим-аргага чораан төтчеглекчилер эки чүве кылыр эвес, хонган одаан өжүрбээн, хөрлээлээн чыдырда өжүрдүвүс-даа...

Дуржулгалыг арга-арыг хайгааракчызы ол-бо өзеннерге чоруп турда боду-даа, аъды-даа шыдаар-ла. Оон-биле кады чоруп тургаш, ажылдың бергезин, харысалгазын бүзүреп көрдүм — деп, Торгалыг сууриуң хоочун чурттакчызы Иван Секпит-оол арга-арыг хайгааракчызы Р. Железкиниң дугайында чугаалап орар.

Роман Макарович дайын төнген соонда, Торгалыга арга-арыг хайгааракчызы болуп ажылдай берген. Бо буянныг ажылды 30 чылдар дургузунда кылып, чонга төлептиг бараан болуп чоруур кижилериниң бирээзи.

Ол Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң болгаш «Ыяш ажыл-агыйының тергиини» деп хөрек демдээнин эдилекчизи. Суурда улусчу дружина кежигүнү, көдээ Советтиң депутады. Ол хөй-ниити хүлээлгелерин ак-сеткилдиг күүседип турар. Арга-эзимге, хову-шөлдерге өртту болдурбазының болгаш бойдустуң байлаан чөп ажыглаар, хумагалаар дугайында тайылбыр ажылын чорудуп турар. Роман Макаровия аныяктарның дагдыныкчызы. Аныяктар болгаш школачылар аразында улут ажылды чорудуп, арга-арыгның аныяк өөнүктери-биле харылзаалыг.

Он-он аныяктарны бодунуң ынак ажылынга кижизидип, бойдус байлаан үнелээр, ону улам өстүрер, көвүдедир талазы-биле хемчеглерни ап чорударынга өөреткен.

**Күш-ажылга ын

партийжи ● информация

Организастыг, бедик деңнелге

Өвүр районнуң партия организацияларынга отчёттар болгаш соңгулдалар организастыг, бедик деңнелге эрткен. Партияның шупту 20 эге организациязының хуралаарынга бүгү коммунистериниң 93,7 хуузу олурушкан болгаш парткомнуң азы партбюронуң ажылын анализтээринге идепкейлиг киржип, чугула санал-оналды берген.

«Торгалыг» совхоз доозукчу чылдың үшкү кварталында районнуң ажыл-агыйларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Парткомнуң багай эвес ажылдаанының бадыткалы ол. Ынчалза-даа чедир шинтпирлеттинмээн ажылдар база хөй. Бо бүгүнүң дугайын коммунистер боттарының хуралынга ыңгыы чугаалашкан.

Отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистериниң 95 хуузу олурушкан. Дагба Доржу, Кыргыс Сарыг-Хаа болгаш өске-даа коммунистер парткомнуң ажылында четпестерни илередип, оларны чайладыр талазы-биле үнелиг саналдарны болгаш арга-сүмелерни бергеннер. Ылаңгыя Чозаның, Кара-Талдың эрги бугаларын эдип, оларны, ажыглаалга киирериниң чугулазын айтып турганнар. Чүге дээрге, ол бугаларның суубиле тарылга-даа, сиген-даа шөлдерин суггарын болур.

Партбюроларның талазындан күш-ажылчы кижизидилгеже кичээнгейни суларатканын Торгалыг болгаш Солчур ортумак школаларының партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарында чидиниби-биле шүгүмчүлээн. Ылаңгыя школаларның будүрүүге бригадаларынга ажыл-агыйларның удуртукчуларының дузалашпайы турарын коммунистер буруу шаап турганнар.

Коммунист Степан Сыгыртаа удурткан Хандагайтының орук-будүрүүге участогу тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседкеш, 53 муң рубльдиг ажылын пландан ажыр кылган. Ында Доңгак Далай-оол секретарылаан партбюронуң организакчы болгаш авангардчы ролюнуң ачызы ол дээрзин коммунистер отчёт-соңгулдалыг хуралга демдеглээннер. Бо парторганизацияда, ооң бюрозунуң ажылында чедир кылдынмаан ажылдар база бар. Маңаа санал-онал, нургулайында, будүүрү өнүмүнүң шынарын экижидериниче угланган турган.

Өвүрүнү партия организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар шүгүмчүлеттиг болгаш бот-шүгүмчүлеттиг аддаа-биле бедик деңнелге эрткилээн. Ам коммунистер чаа сорулгаларны салгаш, ажылдап киринген.

* * *

Беш чыл—күүсеттинген

Чыл эгезинде алгы заводунуң коммунистериниң, тускай эртемниглериниң болгаш бүгү ажылчыннарының каттышкан хуралы болган. Аңаа олар тоску беш чылдың болгаш доозукчу чылдың планыг оналаларын күүседир талазы-биле коллективтиг кылыр ажылын чугаалашканнар. Эртемниг болгаш техниканың чедишкиннерин ажыглап, мурнакчы дуржулганы шиңгээдип, курлавырларны тып турган, салдынган сорулганы хуусаа бетинде күүседир деп ынчан шинтпирлээн.

Партбюро ук хуралдың шинтпириниң күүселдезин чедип алыры-биле элээн хемчегларни ап чоруткан. Чижээдээрге, дирекция болгаш профэвилел завкому социалистиг чарышты калбарткан турарын чедип алган. Черле ынчаш, партбюро заводтуң дирекциязының, инженер-техниктиг болгаш өске-даа удуртукчу ажылдакчыларның база коммунистериниң отчёттарын хуралга дыңнап, чамдык коммунистер-биле тускай беседажып-даа турган.

Алгы заводунуң ажылчыннары хөм идик кылыр талазы-биле беш чыл планын доозукчу чылдың январьда-ла, а кидис идик будүрүнүн октябрьның эгезинде күүседипкен. Ынчангаш күш-ажылчы тиилелгеге хей-аът кирген коллектив партия организациязының удуртулгазы-биле чыл төнчүзүнге чедир 76 муң эжеш кидис, 11 муң эжеш хөм идикти беш чыл планындан ажыр кылырын хүлээнген ажылдап турар.

Бо хүннерде заводтуң коллективи база бир улуг тиилелгени чедип алган—продукция сайгарар талазы-биле беш чыл планын күүседипкен. Бо бүгү чедишкиннер партбюронуң удуртулгазындан, коммунистериниң авангардчы ролюндан улуг хамаарылгалыг болган. Ажылишке өскүлерни коммунистер көргүзүп келгеннер. Чижээ, хөм-биле идик улдуңу ыжар черде коммунист Тамара Семина ам 1977 чылдың январьның планын күүседип турар.

Коммунистер өртем-техниканың чедишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы будүүрүгее шиңгээдир талазы-биле айтырыларны чедишкиниг шинтпирлеп турарлар. Мастер М. Казанцев, инженер А. Жаров болгаш өске-даа коммунистериң бо ажылга киргген үлүг улуг. Оны беш чылдың эрткен үезинде заводка чылда 19,3 муң рубль ажыкты бергеи 40 ажыг чогаадыкчы саналды киргениниң көрүп болур. Олла үениң дургузунда шехтерге 36 чаа херектели тургускан. Ооң ачызында күш-ажылдың будүрүкчүлүү база бедээн.

Алгы заводунуң коммунистери ам боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга белеткенип турарлар. Олар Галина Сайзуу секретарылаан партбюронуң ажылын аңаа түңнээр болгаш чаа сорулгаларны салыр.

* * *

Харыысалганы бедидер

Тес-Хем районда «О-Шынаа» совхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралы шүгүмчүлеттиг болгаш бот-шүгүмчүлеттиг аддаа-биле эрткен. Ылаңгыя хой ажылын улам ыңай хөгжүдер дугайында айтырыг кол черни ээлээн.

— Кара чажымдан бээр Тестиң Успаже киргеш шыназының кыдыынга чурттап келдим. Өзүт-сигени магалыг оран үүве. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда бистиң малчыннарывыс, ымыраа-сээктен-не бужурганыры ол боор оң, кедээр сыңмарлажыр апарды. Хойнуң чайгы семиртилгезинге ол чорук дыка таарымча чок. Кедир чылдан эгелээш шынаа кыдыынга малды чайлагладыры чугула. Моңу партбюро өөренип көөр ужурлут — деп, хойжу коммунист Намый-оол Седен саналдаан.

Коммунистериниң харыысалгазын болгаш партия организациязының башкарыкчы ролюн бедидериниче угланган саналдар элээн хөй болган. Чамдык кадарчыларның хой кадарбайн, кодандан бараанган каап орар чоруун, мал чемин совхоз белеткеп бээр дээр хөөннүүн, кажаа септевейн, көржең коптарбайн баарын санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээн.

— Партия хуралдарының шинтпирлери амыдыралга боттанган турарынче кошкак кичээнгей салып келген. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, шинтпирлеп үлүг-ажылдаанын хынаалдазы сула —деп, партбөлүк организакчызы Чамзырай Дагба бодунуң саналынга чугаалаан. Ук саналды өске коммунистер база деткээн.

«О-Шынаа» совхоз доозукчу чылда күрүнеге дүк садарының планын ажыр күүсеткен. Мал чемин база четчир кылдыр белеткеттинген. Сигенчилер планын 117 хуу күүсеткен. Амгы үеде мал чеминиң кыштагларже сөөртүлгези хидин түлүк. Салчаң Делгер баштадыр соңгуткан партбюро ажыл-агыйга партийжи удуртулганы күштелдиреринче угланган хемчегларни алган. Коммунистер партияның XXV съездизин күш-ажылчы чедишкиниер-биле уткуур деп шинтпирлээчиер.

Совет Эвилели биле Францияның аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам хөгжүдер дугайында

ДЕКЛАРАЦИЯ

(Этези 1-ги арында).

удуртукчуларының Хельсинкиге ат салганы түңнел актының бүгү ужур-дузазынга байыр чедирип,

Чөвүлел хуралдың түңнел актызында көргенин өзугаар ооң бүгү-ле принциптерни болгаш дугуржулгаларын амыдыралга чайгылыш чокка боттандырарының талалакчылары болгаанда,

мооң адаанда үүлдер дугайын медеглеп турар:

Совет Эвилели биле Франция чөпшээрежилгениң болгаш кады ажылдажылганың угланыышкынын чайгылыш чокка барымдаалаар болгаш чавырлыышкын политиказының чурттар аразынга харылзааларга боттандырары база чавырлыышкынны боттуг материалдыг утка-шынар-биле доллуурары, эң ылаңгыя ону делегейниң кол-кол айтырыгларын шинтпирлээринге болгаш кризистиг байдалдарны болдурбазынга оларның күженнишкиннерин угаттырын турган, боттарындан хамааржыр бүгү үүлдерни кылырынга шинтпирлиг боон турар. Ол сорулга-биле ийи күрүвениң аразынга чугаалажыышкынарны болгаш консультацияларны калбартырын күзеп турар.

Чавырлыышкынның байдалы Европага болгаш бүгү делегейге-даа айыл чок чорукту быжыглаарынга, күрүне бүрүзүнге тайбың байдалда хамаарылга чок хөгжүүрүнге бүзүрелиг тургузарынга дузалаарын талалар көрүп турар.

I.

ССРЭ биле Франция шинти-европа Чөвүлел хуралын улуг ужур-дузалыг болуушкын кылдыр үнелеп көрүп турар. Чөвүлел хуралдың түңнел актызының үүлдери Европага айыл чок чорукту быжыглаарынга болгаш ооң киржикчизи күрүнелериниң аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдүрүнге чаа-чаа таарымчалыг байдалды тургузарын олар демдеглеп турар.

Олар боттарының аразынга харылзааларының бүгү талазынга Чөвүлел хуралдың чарланы принциптерин барымдаалап чорударынга боттарының шинтпирлининг дугайын медеглеп турар. Киржикчи күрүне бүрүзүнүң шупту-зунуң ол принциптерни шыңгыы сагыыр чоруу Европага тайбыңны быжыглаарынга идиглиг болур деп олар санап турар.

Европага айыл чок чорукка, экономика (садыг болгаш үлегпүрге кады ажылдажылга), өртем болгаш техника база долгандыр турар бойдус үүлдерни камгалаар талазы-биле база гуманныг үүлдер (кижилер аразынга харылзааларга, культура болгаш өөредилгеге кады ажылдажылга) талазы-биле түңнел актының бүгү негелделерин долузу-биле боттандырып чорударын олар база илередип турар.

Совет Эвилели биле Франция шинти-европа Чөвүлел хуралының түңнелдерин күрүнелер аразынга харылзааларының калбак хезектерин хадра туткан болгаш улустарының эргe-ажыктарынга дүгжүп турар ажыл-чорудулганың үргүлчүлеллиг үеде программазы кылдыр көрүп, түңнел актыда айткан үүлдерни боттуг плян өзугаар боттандырарынче боттарының чүткүлүн бадыткап турарлар. Олар кады ажылдажырынга, ооң-биле кады ийи талалыг дугуржулгаларны болгаш чөпшээрежилгелерни чедип албышаан. Чөвүлел хуралдың шинтпирлерни амыдыралга боттанган талазы-биле кады ажылдажылганы кылырынга белеминн илередип турар.

1971 чылдың сентябрь 3-те хүлээп алган дөрт талалыг дугуржулганың Европага байдалдың тоарымчалыг кылдыр хөгжүүрүнге улуг ужур-дузалыын талалар база катап онзалап демдеглеп турар.

II.

Делегей байдалын чогумчалыг болдуурар талазы-биле сөөлгү чылларда көскү чедишкиннерниң чедип алдынганын талалар сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар.

Совет Эвилели биле Франция чавырлыышкынны улам-на ханыладырынга база ооң бүгү-ле делегей харылзааларынга салдарын чедиреринге идиг кылыр дээш хүженнишкинин улгаттырарының дугайында медеглеп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Франциянын-даа шыңгыы кичээнгей салбышаан турары Чоокку Чөөн чүкте байдалче улуг кичээнгей салдынган. Израиль шериглерни 1967 чылда эжелеп алганы бүгү араб черилериниң үндүрүп, палестин улустуң дүрүм өзугаар эргелерин, ооң-биле кады оларның национал оран-чурттуг болур эргежин камгалаар; ол девискээриниң бүгү күрүнелериниң болгаш улустарының хамаарылга чок бот догуннаашкынының болгаш айыыл чок, хүлээн көрдүнген кызыгаарларга хөгжүүр эргелерин быжыы-биле магадылап бээр болза, ол районга шынчы болгаш быжыг тайбың хандыртынган туруп болдурунга талалар бүзүрелдиг.

Совет Эвилели биле Франция Чоокку Чөөн чүк айтырыгларының талазы-биле боттарының аразынга доктаамал харылзаанын тудуп, чогуур консультацияларны кылырын илереткен.

Совет Эвилели биле Франция Индий-Кыдатка тайбыңның катап тургустунганынга сеткил ханыышкынын илереткен. Олар Индий-Кыдаттың улустарының даштыкыдан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка хостут, хамаарылга чок хөгжүүрүнче тура-соруун хүндүлүүрүниң эргежок чугулазының дугайын медеглээн.

Талалар Вьетнам Демократтыг Республиканы болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканы Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнүнге хүлээп алырын үүлдүг деп көрүп турар.

Кипр Республиканың хамаарышпас чоруун, суверенитедин болгаш девискээриниң бүдүн турар чоруун долузу-биле хүндүлеп көөрүнге үндезилээш, Кипр айтырыын шинтпирлээриниң талазы-биле боттарының туруштарының дүгжүп турарын талалар демдеглээн. Ынды шын болгаш быжыг шинтпирни чугаалажыышкынарны кылып турган, хүлээп алган турар үжурлуг. Олар Кипр Республикадан бүгү даштыкы шериглерни дүрген-не үнүрер болгаш Кипр талазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязының шинтпирлерин бүрүн хемчээлдин-биле күүседири дээш туржүп турар.

Шериг белүглежиишкиниериниң удурланыштыр турар чоруун эвээжедиринче болгаш чепсегленишкинни дүжүреринге идиг кылырынче угаакан күженнишкинкерге соңуургалдыын талалар онзалап демдеглээш, ол чоруктуң дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын чаа-чаа адырларга чедиреринин айтып турар. Бо талазы-биле алдының турар хемчеглер күрүнелериниң айыыл чок болгаш хамаарышпас чоруктарынга холгаарлаваз дээрзин олар демдеглээн.

Делегейниң шыңгыы болгаш дээштиг контролю-биле ядролуг чепсекти дүжүрери-биле кады чепсегленишкинни бүгү-нинти болгаш бүрүн дүжүреринге Совет Эвилелиниң болгаш Франциянын-даа шинтпирлиин талалар бадыткаан.

Олар ядролуг чепсекти бүгү күрүнелериниң каржилгези-биле белгеткээри чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырар ужурлут деп санап турар. Ол конференция чепсегленишкинни бүгү-нинти болгаш бүрүн дүжүрениниң кижи төрелгетении чепсегленишкинниң аар чүүгүнден уштурунуң хереэнге боттуг салыышкынны кылыр ужурлуг.

Массалыг үзүткаашкынның чаа хевирлерин болгаш ыңдыг чепсектиң чаа системаларын ажылдап кылырын, бүдүрүп үндүрерин хорудаар дугайында Совет Эвилелиниң Каттышкан Нациялар Организациязының XXX сессиязынга тургускан саналының талазы-биле санал-онал солчуушкуну база болган. Ол айтырыгны Францияның соңуургал-биле тодарадып, көрүп турарын француз тала медеглээн.

Совет Эвилели биле Франция бо айтырыглар талазы-биле санал-онал солчуушкуун болгаш сүмележиишкиннерни мооң-даа соңгаар калбартырыг күзеп турар.

ССРЭ болгаш Франция ядролуг чепсектиң пептерээр чоруун болдурбазының эргежок чугулазынга бүзүрелдиг болгаш ядролуг чепсектиг күрүнелер болганда осң-биле холбашкан харыысалганы чүктээр долу эргелиг боон турар. Олар чогуур аргаларны ажыглавышаан, оларның ядролуг чепсэ чок күрүнелерге бээр ядро материалдары болгаш дериг-херектелери чүгле тайбың сорулгага ажыглаттынган турарының дугайында сагыш салып, ядролуг технологияны ажыглаар черлер шуптузу ооң чогум-на экономиктиг хөгжүдүнің бир кол факторлары болдуруп барымдаалап хөөрүп харыылаар апаар.

Ооң тургузукчу кежигүнүнери болур Каттышкан Нациялар организациязының уставының сорулгаларынга болгаш принциптерине шыны ССРЭ болгаш Франция тайбыңны болгаш делегей байдалының айыыл чок чоруунуң талазы-биле, а ол ышкаш күрүнелер аразынга чөпшээрежилгени болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдүрүнге КНОнуң чугула ролюн онзалап демдеглээннер.

КНО-нуң уставыңа бодуруп берилгенин олар бадыткаан болгаш бүгүдүнүң хүлээп көргени үүл дээрге үндезилеттинген болган ужурунда, улустар аразының шинтилеширгезинің сорулгаларынга уламчылап дүжүп турар деп, олар санап турар. Олар КНО-нуң уставын эде көөр деп ораладжышчынарга улурланып турар болгаш бүгү кежигүн күрүнелериниң эрге-ажыктарынга ол организацияның ат-алдарын болгаш дээштиин белдирин ооң уставында салдынган улуг аргаларны улам-на долузу-биле ажыглаарының аргазы-биле чедип алыр ужурлуг деп, олар санап турар.

Хогжүп орар чурттарның делегейниң экономиктиг дешилгезинге каттышар, ооң түңнелдерин улам чөптүг үндезинге ажыглаар эргелерин барымдаалап, а ол ышкаш ол депшилгени чедип алыры хамааржыр оруктарны шилип алырынга салдарны чедирер делегейниң экономиктиг харылзааларын эде тургузары эргежок чугула дээрзинге ийи талалар өөпшээрешкеннер. Ол чоруккa деп эргелиг үндезинге боттуг чугаалажыышкын болгаш делегейниң экономиктиг кады ажылдажылганының калбак хөгжүлдези аңаа улуг хире чергези-биле арганы бээр ийик дээрзин олар онзалап демдеглээннер.

III.

Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруун чүүнүндаа мурнуда хаара түүп турар совет-француз кады ажылдажылга сөөлгү чылларда делегейниң политиктиг амыдыралының чарылбас үезээ болу бергенин. Европага болгаш делегейниң өске-даа районнарынга боттуг салыышкынны киргенин Совет Эвилели болгаш Франция улуг сеткил ханыышкыны-биле онзалап демдеглээн.

Совет-француз политиктиг сүмележиишкиннери практикага бодуп долузу-биле бадыткаан кылдыр талалар үнелеп көргеннер. Оларны улам-на системалыг болгаш хаңы шынтрлыг болдурарынче чүткүп, ыңдыг хевирлиг сүмележиишкиннер делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар сорулга-биле дүүштүргеи базымнарны боттандырарының сорулгаларынга идиг-ни бээринге онза улуг кичээнгейни салып, ол сүмележиишкиннерни бүгү дешилдерге хөгжүдерин олар шинтпирлээннер.

Совет-француз харылзааларны хөгжүдүнге шинтпирлиг идигни берген дээди дешилге ужуражыышкыннарның онза ужур-дузазын ооң-биле холбаштыр демдеглевишаан. Совет Эвилелиниң болгаш Францияның политиктыг дээди удуртукчуларының аразында ужуражыышкыннар моон соңгаар-даа үргүлчүүнүң үндезинге бөөд турарын талалар шинтпирлээннер.

Боттарының харылзааларының дешилиг байдалар болгаш белдиер талазы-биле күженнишкиннерни Совет Эвилели болгаш Франция чайгылыш чокка улаачылаарлар.

Садыг-экономика болгаш өртем-техника талазы-биле ийи таланың харылзааларының байдалы болгаш перспективаларын чугаалажып көргеш, сөөлгү үеде, ооң иштинде 1974 чылдың декабрьда Рамбуйега болган ужуражыышкын үезинден бээр, ол харылзаалар ыаагай тарымчалыг угланыышкынче хөгжүп турарын талалар сеткил ханыышкын-биле демдеглээннер.

Совет-француз политиктиг сүмележиишкиннери практикага бодуп долузу-биле бадыткаан кылдыр талалар үнелеп көргеннер. Оларны улам-на системалыг болгаш хаңы шынтрлыг болдурарынче үүткүп, ыңдыг хевирлиг сүмележиишкиннер делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар сорулга-биле дүүштүргеи базымнарны боттандырарының сорулгаларынга идигни бээринге онза улуг кичээнгейни салып, ол сүмележиишкиннерни бүгү дешилдерге хөгжүдерин олар шинтпирлээннер.

Совет-француз харылзааларны хөгжүдүнге шинтпирлиг идигни берген дээди дешилге ужуражыышкыннарның онза ужур-дузазын ооң-биле холбаштыр демдеглевишаан. Совет Эвилелиниң болгаш Францияның политиктыг дээди удуртукчуларының аразында ужуражыышкыннар моон соңгаар-даа үргүлчүүнүң үндезинге бөөд турарын талалар шинтпирлээннер.

Боттарының харылзааларының дешилиг байдалар болгаш белдиер талазы-биле күженнишкиннерни Совет Эвилели болгаш Франция чайгылыш чокка улаачылаарлар.

Садыг-экономика болгаш өртем-техника талазы-биле ийи таланың харылзааларының байдалы болгаш перспективаларын чугаалажып көргеш, сөөлгү үеде, ооң иштинде 1974 чылдың декабрьда Рамбуйега болган ужуражыышкын үезинден бээр, ол харылзаалар ыаагай тарымчалыг угланыышкынче хөгжүп турарын талалар сеткил ханыышкын-биле демдеглээннер.

Совет-француз харылзааларын чугулаа үндезиниериниң бирээзин тургузуп турар экономиктиг болгаш үлегпүр кады ажылдажылгазын хөгжүдүнге элээн улуг салыышкын болур. Ооң-биле холбаштыр Оренбургтуң газ үлегпүр комплекизиниң үшкү эвлүүнге дериглелер садарының дугайында чоокта чаа ийи улуг дугуржулганы чарганынга, а ол ышкаш ам-чорук үезинде үстүг дээди сорттуң спиртнерни будүрериниң талазы-биле заводка комплекстиг дериглелерни, аммиак дамчыдыкчызын тударынга дериглелерни садарынга дугуржулганы чарганынга болгаш Москвага авчылар бажыңлың комплекизин тударының дугайында дугуржулганы чарганынга олар сеткил ханыышкынын илереткеннер.

Казып тывар ажыктыг байлактарны тывар, чижээлээрге, нефтин болгаш газты, казып тываранының талазы-биле кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылгаларын хевирлерин уламчылаан ажылдап кылырынга талалар долу шинтпирлиг; нефтегаз байлак черлерин шинчилээр болгаш ажылдап кылырының талазы-биле ийи чурттарның чогуур организацияларының болгаш будүрүүге черлериниң аразында чугаалажыышкынның улам ыңай уламчылаарынга олар идигни бээрлер.

Челип алган эки дуржулганга даянып алгаш база ийи таланың харылзааларынга ол чугула кавыга оларның харылзаалары-улам-на дээштиг болгаш балансылаттынган кылырын хүзүнүн удуртулга болдурааш, өртем-техниктиг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырынче болгаш хыналадырынче талалар чүткүүр. Кара-ла болдунар болдур, олар өртем-техниктиг кады ажылдажылга бүгү тала-биле үлегпүр-экономиктиг кады ажылдажылга-биле калбаа-биле харылзаштынган болурунга күженнишкиннин уламчыларын олар дугуржулганар. Энергетиктиг айтырыгларга, тайбың сорулгаларга атомнуг энергиниң ажыглаарынга, космос-лу шинчилээринге болгаш шингээдип алырынга, саналга техниказын ажыглаарынга, океанологиянга, долгандыр турар бойдусту камгалаарынга, медицинага, тудуттга, хоорай тудуунга, архитектурага, өртем херекселлерин тударынга болгаш хөмүр-ашты тываранының технологиязынга, а ол ышкаш үндезин шинчилээшкиннериниң элээн каш чугула айтырыгларынга онза кичээнгейни үндүрер.

Уран чүүлдүң, өөредилгениң, культураның болгаш өртемниң талазы-биле ийи чурттарның аразында солчуушкунуң болгаш кады ажылдажылганың хемчээлин болгаш шынарын белдиерин элээн хөлбартырын хандырарынга боттарының шинтпирлиниң дугайын талалар медеглээннер.

Ол сорулгаларга харыылап турар культура дугуржулганын чарарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнге белеминн олар илереткеннер.

Өөренин турар аныяктарны киириштүрбишаан, ийи чурттарның аныяктарының ужуражыышкыннарын калбартырының дугайында айтырыгны чугаалажын көөрүнге боттарының бөленинин дугайын талалар медеглээннер.

Өртемниг, өртем-техниктиг болгаш культура кады ажылдажылгазынга совет болгаш француз тускай өртемниглериниң дээштиг киржилгезинге эн-не улуг хире чергези-биле арганы берип турар ажылдың болгаш баарының ССРЭ-ге болгаш Франциянга аргаларны тургузарының аргазын талалар дилеп тургузар.

Шериг шугумунуң талазы-биле боттандырын турар харылзааларның ажыктыын талалар демдеглээн болгаш ийи чурттарның чепсектиг күштеринин боттарын хүндүлежин турарын быжыглап турар ыңдыг сорулгаларны уламчылаарын талалар деткээн.

Энергетика талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулганга, хаматы ужар чүүл болгаш ужар чүүл үлегпүрүнүң талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулганга, а ол ышкаш туризм талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулганга ат салганына талалар сеткил ханыышкынны илереткеннер. Оларның болдалыбиле алырга, ол чугула дугуржулганар Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың шинтпирлерин өзугаар чогуур талаларга совет-француз харылзааларының хөгжүлдезинге чаа перспективаларны ажылар.

* * *

Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарының аразында ыңаралды харылзааларны хөгжүдеи улуг ужур-дузалыг деп талалар санаан. Ол харылзааларны улам ыңай быжыглаары ийи таланың харылзааларын ханыладыр, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар черекке ССРЭ болгаш Францияның боттарының мурнуңа салыр алган ыңдыг улуг сорулгаларны шинтпирлээринге таарымчалыг байдалды тургузарының аргазын талалар дилеп турган.

ССРЭ-ге Франция Республиканың Президентизи В. Жискар д'Эстэнниң аян-чорук кылын келгеин болгаш ол аян-чорук үезинде болган совет-француз чугаалажыышкыннар үре-түңнелдиг болган деп, ийи тала санаан. Аян-чоруктуң түңнели ССРЭ-биле Францияның аразында ыңаралды харылзааларны улам ыңай хөгжүдүнүң хереэнге бараан болуп болгаш Европага база иштизи-биле бүгү делегей ареназынга байдалды, экижидериниге арганы бээр деп, бүзүрелди олар илереткеннер.

СЭКП ТК-нын Чингине секретары
Л. БРЕЖНЕВ

Франция Республиканың Президентизи
В. ЖИСКАР д'ЭСТЭН

Москва, 1975 чылдың октябрь 17.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫНЫҢ КОМИТЕДИНДЕ ЧАНЫНДА ССРЭ-НИҢ ЛЕНИНЧИ БОЛГАШ

Москвага октябрь 17-де академик М. В. Келдыштың дарганазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң ленинчи болгаш күрүне шаңналдарының комитединиң пленумунуң хуралы боон эрткен.

Ооң ажылынга ССРЭ-ниң эң сураглыг эртемденнери болгаш улус ажыл-агыйының специалистери киришкен.

Пленумга 1975 чылдың ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарын тыпсырының конкурузунга кирген бүгү ажылдарны, а ол ышкаш ол хой-нинтиниң ажылдарын көргеш. Комитетке чоруткан бүгү материалдарны чугаалажып көргеш.

(СЭТА).

Францияның Президентизиниң парлалга конференциязы

Франция Республиканың Президентизи В. Жискар д'Эстэн октябрь 17-де Москвага парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Ол бодунуң Совет Эвилелинге албан ужурунда аян-чоруунуң үезинде кылган чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайын чугаалаан болгаш журналистериниң айтырыгларынга харыылаан.

Бистиң СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневбиле болгаш өске-даа совет удуртукчулар-биле беседаларывыс болгаш чугаалажыышкыннарывыс дыка ажыктыг болгаш ажыл-хереечи болган деп, ол чугаалаан. Бистер бүгү айтырыгларны дыка ажык болгаш чүректиг хынызындан чугаалажып көргеш бис. Чугаа болза, бистиң чурттарның аразынга кады ажылдажылгага болгаш делегейде чавырлыышкынның ийити хереэнге идиг кылырының дугайында боон турган. Москвага ат салган документилерлеп политиктиг болгаш өске-даа талазы-биле түңнеллер чедип алдынганы костүп турар. Бистиң чурттарның аразында найыралды болгаш кады ажылдажылга улам бедик деңнелге көдүрүлген деп чугаалаан болур.

Л. И. Брежневти Франциянга албан ужурунда аян-чорук кылырынче ол чалаан болгаш ол чалаалга хүлээп алдынганын В. Жискар д'Эстэн чугаалаан.

Президент чоокта чаа болган ийити-европа Чөвүлел хуралының Түңнел актызының негелделерин боттандырып чорударының дугайында санал-онал солчуушкуну онза чугула болганын чугаалаан. Л. И. Брежнев-биле ооң ужуражыышкыны — Совет Эвилелиниң болгаш барын-европа чурттарының удуртукчуларының аразынга Хельсинкиге болган Чөвүлел хурал соонда баштайгы ужуражыышкын боон турарын демдеглээн.

Франция биле Совет Эвилелиниң бот-боттарын калбаа-биле билчип, делегейниң чамдык улуг айтырыгларының талазы-биле оларның туруштарының чоок азы дугжүп турарын демдеглээн бис. Ол аңаа ходбаштыр Чоокку Чөөн чүкте, Кипрде, Мурнуу-Чөөн Азияда болуушкуннарны аңаан.

В. Жискар д'Эстэн ийи чурт аразында экономиктиг кады ажылдажылгага тодаргайы-биле доктаагаш, ыңдыг кады ажылдажылганың калбак хемчээлдиг апарганын база ооң мурнунда ооң-даа артык калбарар перспективаның ажыттынганын демдеглээн.

(СЭТА).

Суггаттыг черлерни чөп ажыглаар

КАГДЫНГАН БУГАЛАР, УТТУНДУРГАН ЧЕРЛЕР

«Барлык» совхозтуң Тулаш-Кара шөлү 1000 ажыг гектар. Ону шаанда Көк-Тей деп черден буга үндүргеш, бүрүү-биле суггарып, чаагай дүжүттү өстүрүп ап турган. Ол буганы 1945 чылдан бээр ажыглаваастаан болгаш үнүш-дүжүткүр шөлдер кагдынган. Эрги буганы ажыглавайн барганының чылдагааны болза Көк-Тейде буга үнүнде суг үрептер 100 метр дурттуг элезиниг чериниң барында болуп турар. Техниканың болгаш ажыл-агыйның амгы байдалының үезинде ыя ол суг үрептер элезиниг черни бетоннап, цементилеп турган, канчаар-даа кылып ап болур арга бар. Совхозтуң удуртукчулары Көк-Тей бугазын катап кылгаш, ында делгем шөлдерни ажыглаалга киирериниче кичээнгей салбайн турар.

Ооң ыңай Алаш хемнинң унунда шаанда суггарып тарып, чаагай дүжүттү ап турган 1500 гектар хире шөлдер бззала 1945 чылдан бээр кагдынган. Ында эрги бугалар үнү ам бүткүлеп калгылаан, а шаанда чаагай тараа шылыралыр чалгып турган шөлдерлен бок үнүштер үнүп турар. Бо дээрге чоннуң кол байлаа болур черни үнелевес, ону чөп ажыглаваас чоруктуң тодаргай херечизи ышкажыл.

Сөөлгү үеде кыллынган инженер дериишкиниг бугаларның суу безин черни үнүш-дүжүткүр болдурарынга четче ажыглаттынмайн турары хаараанчыг. Моон чижээнге Барлык бугазы айтыр болуп. Ол буганы хөлүн эргтир. Шыра-Будакче чаа кылыпкан ужурунда 2000 гектар ажыг шөлдерже суг баавбастаан. Ынчангаш ол черлер база ажыглаттынмайн турар. Суг барбастаан бо шөлдерниң ортузуби-биле чаа буга шөйүптер болза, олар бүрүү-биле ажыглалга кирер. Ындыг турбуже «Барлык» совхозтуң удуртукчулары ону кылыры болдавайн, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга бо талазы-биле айтырыг тургуспайн турары эдептиг.

Суггаттыг гектар чер бүрүү болур-чогуурар-биле ажыглаттынган, чонга бараан болган турар ужурлуг. Кагдынган бугалар болгаш уттундурган суггаттыг чүгле совхозка эвес, харын Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга база хамааржыр ужурлуг. Ол министерство «кагдынган черлер» дугайында айтырыгны өөренип көргеш, шинтпирлээри чугула деп болдар мен.

Д. МОҢГУШ,
«Барлык» совхозтуң суггаттчызы.

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ ОРУКТАРЫ

Чаа овур-хевириҥ бодаралдары, чогаадылганыҥ чажыттары, челиишкиннер болгаш частырыглар, авторнуҥ сеткил ханыышкыны, өөрүшкүлер — бо бүгүнү хажыызында кижи кайын эскерер ийик аан. Кандыг-бир ажыл чаа-ла үндезилеттинип эгелеп турда, ону кым-даа билбес, ону үүгле чурукчу боду угаап билип турар. Ажылды хөйнүҥ кичээнгейинге киирипкен таварылгада оҥ салым-чолу бир янзы апарган болур, оҥ дугайында чугаалажып, сайгарып, марттыжып-даа турар-ла.

Амыдыралда тема дээрге хөй, үүгле шилиир апаар. Чогаадылганыҥ өзулуг-ла эгези ыида, Эҥ-не көскү, сеткил-сагышка чоок үүлдү шилип алыр. Амыдыралда эҥ-не көскү үүлдү бодунуҥ сеткил-сагыжынга эскерип билири — ол дээрге чогаадылганыҥ эҥ үнелиг дөзү болур.

Чурукчу Даржай Май-ооллуҥ чогаадылгазында сөөлгү үеде тускай угланыышкынныг онзагай ажылдарны кылырынче үүткүл көскү апарган. Оҥ чуруктарыныҥ темазы шынаржып, быжыг туруштуг болу берген. Ол кара бичезинден көрүп билип келген үүлдерин чуруп турар. «Таҥды-Уула» деп бойдус-чурумалдыг ажылда каас чараш үүл, ритмика онза тодаргай. Ажылды күүсеткенин көөрге, бирде оожум топтуг аян, бирде хайныышкыныг нарын аян-даа илереп турар. Үениҥ амгы аян-шинчизин илередиринге чурукчу кичээнгейлиг болган.

Композициязы болгаш чуруп күүсеткен талазы-биле солун «Чайлаг» деп ажылда ол онзагай, амыдыралчы үүлдү илередипишаан, ону ол хевээр көргүзеринче сагыш салган. Теманы ажыдарда өңнерни ажыглаары, оларныҥ каттыжылгазы онзагай болгай. Чурукчу ону чедип ап ыдаан. «Кежээ, Бай-Тайга» деп чурукта өңнерни таарыштырганы көскү. Ынчангаш ажыл боду онзагай.

Саян-Шушенск ГЭС-тиҥ тудуунче этюд материалдары чыып чорааны чурукчуга солун болгаш үре-түҥнелдиг болган. Улуг тудугнуҥ күш-ажылчы күженишкинин, оҥ масштавы чурукчуну чайгаар-ла хаара туда берген. Чамдык эскиэтер кылдынган. Чогум улуг ажылдар ам-даа кылдынып турар.

Ол портреттер чуруурунче база улуг кичээнгей салып турар. Баштайгы ажылдарны көөр болза көстүп турар үүлдү олчаан дүжүреринче кичээнгей улуг болгулаан, ам байдал кандыгыл? Ам байдал сыр өске. Ужур-утканы, овур-хевирни илередиринче чурукчу ханылап кирген. РСФСР-ниҥ Репин аттыг Күрүне шаңналынныҥ лауреады Раиса Аракчаанныҥ портреди ыдыг ажылдарга хамааржыр. Бирги планда чазаныкчы мастерниҥ холдары, чиҥге салаалары онзагай кылдыр көргүстүйген. Овур-хевир таалалды хайныктырып, артык үүлдүҥ чогум, чүткүлдү илередип турар. Өңнериҥ шилилгези таарымчалыг. Шынаппла чазаныкчы уран-шевер хереэжен кижиниҥ чогаадылгазыныҥ онзагай үүлдериҥе ол бүгү дүжүп турар. Үк ажыл аназа-ла портрет эвес, харын өзулуг дириг мөзү-шынар болган.

Нурукчулар бистиҥ үүсонуургадып турарыл дээргеле бистиҥ ада-чуртчуларывыстыҥ амгы ажыл-херектери, оларныҥ эрткен оруу, келир үеде планнары, күзел-чүткүлдери соонуургадып турары билдингир. Амгы үениҥ кижилериниҥ ажылы болгаш амыдыралы, Ада-чурттуҥ Улуг дайынныҥ болуушкуннары, бистиҥ улузувустуҥ революсчу маадырлыг эрткен үези, кижи бодап көөрге, чаҥгыс аай ниити темалар дег сагындырар. Ынчалза-даа ол бүгү совет уран үүлдүҥ аҥгы-аҥгы национал школаларыныҥ чогаадылгаларынга уран-чечен талазы-биле катаптаттынмас онзагай үүлдерлиг боор турар. Ниити уткага национал характерлиг онзагай аяны илередири национал школа бүрүзүнүҥ бир янзы талазы болур. Маҥаа национал аажы-чаҥныҥ талалары, ук черде хоонуҥ культура чаҥчылдары, оҥ төөгүзү база хамааржыр.

Анай-оол Бөвейлец — алыяк чурукчу. Оҥ чогаадыкчы өзүлдези чоорту хөгжээн. Чедимче чок үүлдер эге баштай хөй-ле тургулаан. Ынчалза-даа ол бодунуҥ темазын дялеп турган. Ол бодунуун чедип алган. Ылаҥгыя Совет Эвилелиниҥ Маадыры Хомушку Чүргүй-ооллуҥ портреди ниҥе хамаарыштыр ону чугаалап болур.

Бодунуҥ үеэниҥ кижилериниҥ овур-хевирин тургузары берге херек, ону чедип алыры уран мергежилди негээр, ону чурукчулар шагдан бээр күүседип кылып келген. Бөвейлец бодунуҥ мурнунга нарын айтырыгны шиитпирлээрин бодап алган. Иштики күзел-чүткүлге чалгынналган чүве дег шырай, шимчеҥгир холдар кижиниҥ кичээнгейин хаара туда бээр.

«Бегирээде күс» деп ажыл Тываныҥ бир булуҥунуҥ дугайында чогаадылга. Күскү эккөк дээрже даглар талыя бергилээн. Бүгү-ле чүве күске чаырткан. Даглар эдээнде күскү ыяштар дистиништир чыскаалыпкан. Пейзажтыҥ өңү арыг, күскү аян сеткилди хайындыра бээр.

«Чаҥгыс полкчулар» деп ажыл доостурунуҥ кырында келген. Ада-чурттуҥ Улуг дайынныҥ темазын чурукчу мында көргүскен. Ажылдыҥ кол-ла темазы — орус, тыва улустуҥ каҥ дег быжыг найыралы. Тулчуушкуннуҥ кидин түлүк үеэзинде эки турачы тыва кижи аар балыгланган эжинче эге берген. Ол бодунуҥ амы-тыны-биле эжиниҥ мурнунга хүлээлгезин күүседиринге белен...

Даржай Май-оол биле Алзай-оол Бөвейлец бот-боттарынга дөмейлешпес чурукчулар. Төрээн чериниҥ күш-ажылчы эрес-кежээ кижилерин, оҥ кайгамчык чараш бойдус-чурумалын боттарының ажылдарынга чуруп көргүзер дээн изиг чүткүл оларны кезээде чүтлеп чоруур.

Ю. КУРСКИЙ,
Тыва АССР-ниҥ Чурукчулар эвилелиниҥ баштаар чериниҥ секретары.

Совет улус-тоску беш чылдыҥ планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш, СЭКП-ниҥ XXV съездизиҥ төлептиг уткуур дээш бедик кадүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Бо талазы-биле чогаалчылар, чурукчулар, композиторлар — бүгү-ле уран үүл ажылдакчылары чаагай ажыл-херектерин база-ла түҥнеп көрүп, улам-на соруктуг ажылдап турар.

«Челээштиҥ бо үндүрүлгезинде бистиҥ республиканыҥ чурукчуларының ажыл-херектериниҥ болгаш сураглыг якут чогаалчы Семён Даниловтуҥ дугайын, оҥ чамдык шулуктерин силерге таныштырып бараалгаттывыс, эргим номчуҥчу. «Челээшке» моон соҥгаар-даа мындыг янзылыг үүлдерни парлаарын уламчылаар.

Семён ДАНИЛОВ
Якут чогаалчы.

ЧҮГЕННЭЭШТИҢ ЧААЖЫКТЫРДЫ

Улуг-Хемни эштип кеже бээр мен дээнин
Улуг аастыг, бардам өөстүг кулугур» деп.
Биеэ шагда тыва кижи сүдүн чажып,
Бии-Хем, Каз-Хем белдириге тейлеп чораан.
Төөгүдеп чагырга чок «хаан-хем» боор,
Төттүнмес хөй күжүн халас моөңнеп, диргээй,
Енисейни (Улуг-Хемни) сыдымнашкап,
Эмдик аът дег чүгеннээштиҥ чаажыктырды.
Карлов кашпалыныҥ хая-дажын
Каржаҥ ыпкап чуура дайнааш шуткып кылган,
Ада-чуртум хуулгаазын техниказын
Алгап ырлаар өөстер безин тывылбайн-дыр...
Ынчалзажок үүгле ону йөрээр боор бе?
Ында эҥ-не дээди мерген күүү болза,
Эртем-биле, колдар-биле чаяап шыдаар
Эрес-маадыр, эптиг-демниг кижилер-дир.
Ораннарда чок дээн күштүг ГЭС-тиҥ чырыы
Ол-бо түкче судал ыпкаш тарап үнер!
Чалгытлары корабльдер чайгап ойнаар
Саян-далай холбеҥин көөр аксым-кежиин!

В. САГАН-ООЛ,
ажылчын.

ЧОРГААРАЛЫМ

Алымдан аттаҥгаштың ырак-узак,
Аар, чиик-даа оруктарны халдып эртип,
Кандыг чуртка аалчы боөп чорбадым дээр!

Казанакка, ордуга-даа кирип чордум.
Янзы-бүрү чуруттуг улус айтырарга,
Ада-өгбе төрелдерим төрээн чери —
Якутиядан келген мен деп харыылаар мен.

Хуулгаазын өөстер дыннаан түве ыпкаш,
Хунук арны чырып кыннын өөрүүрлер.
Якутияны хары угда көрүп каан дег
Язы-сеегу ылгал чоокка хүлүмзүрүүр.
Омак-сергек, эптиг, чылыг холун сунар,
Одаандыва өңнүктерим мени чалаар.
Арга-азым, хөртүк харны бүдөттинген
Авай—черим анчызы дег хундулээрлер.
Алтыг-делгем Якутиямның аргаларын,
Оргу-дески шыпааларын көргүскен дег,
Оваадайга кыландайнып чайнап келир
Алмаз казар дагжы ыпкаш уткуп алыр.
Ынчангаштың кара чаштан өскен-төрээн
Ынак черим делгемнерин сактып кээр мен.

Чонум биле чуртум сеңээ каза-даа бол,
Чоргаарланып, оорганып чоруур-дур мен.

ЧУРУКТАРДА: чурукчу Т. Левертовскаяныҥ чурааны «Орукта» (үстүнде) деп чуруу; Ю. Курскийниҥ «Бистиҥ Тожуда» (адааанда, солагай талазында) деп гравюразы; оң талазында С. Феоктистовтуҥ тыртты́рган чуруу: бөлүк чурукчулар болгаш даш чонукчулары уран-шевер Хертек Хунаныҥ «Арзыланҥ» деп ажылын сайгарып көрүп турары.

АЛМАЗ ЧУРТУНУҢ ЫРААЖЫЗЫ

РСФСР-ниҥ Горький аттыг Күрүне шаңналынаҥ лауреады Семен Петрович Данилов-биле тыва чогаалчылар «чаҥгыс чадырга» чурттап шаг болган: «Ынакшылдың ыры», «Ада-чуртум алгап тур мен», «Кезээде кады», «Сибирниҥ шулукчулери», «Чалбыштыг сес» деп шулуктер чыындыларынга, «Сибирские огни», «Дружба народов», «Хотугу сулус» деп журналдарга оларныҥ чогаалдары хөй удаа кады парлаттынгылаан. Москва, Якутск, Казань, Улан-Удэ хоорайларга болгулаан чогаалчылар хуралдарынга болгаш семинарларга Якут АССР-ниҥ Чогаалчылар эвилелиниҥ баштаар чериниҥ даргазы С. П. Данилов-биле бистиҥ чогаалчыларывыс үргүлчү ужуражып келген...

С. П. Данилов 1917 чылдың март 20-де Якутияның Даглыг районунуҥ Мытах суургузагынга төрүттүнген. Якутияның педагогика институдунуҥ орус дыл болгаш литература факультедин доскаш, школага болгаш институтка элээн үр башкылап ажылдап чораан. 1957 чылда А. М. Горький аттыг Литература институдунуҥ чанында Литератураның дээди курузун доскан. Аңаа Педер Хузангай, Гафур Гулям, Ованес Шираз, Мустай Карим, Степан Сарыг-оол, Кайсын Кулиев, Заки Нуриҥ, Юсуп Хапплаев, Давид Кугильтинов, Оҳр Ваҥшеттиҥ дээн ыыкаш ам бүгү совет улуска билдингир чогаалчылар-биле кады өөренип турган.

С. П. Данилов 1937 чылда чогаал бижип эгелээн. «Чечен чугаалар» деп баштайгы ному 1945 чылда парлаттынып үнген. Чээрби хире шулуктер номунуҥ автору. Шулуктерден аңыда проза чогаалдары—чечен чугаалар, очерктер база бижип турар. Оҥ чогаалдарыбиле бистиҥ республиканыҥ ажылчы чоннары эки таныш: тыва чогаалчылар бодунуҥ өңнүүнүҥ чогаалдарын хөй-биле очулдургаш, «Ашпас хуннуҥ чуртуҥ», «Боолуг койгун» деп чыындыларга парлап үндүрген.

С. П. Данилов тыва чогаалды бодунуҥ республиказынаҥ чонунга таныштырар талазыбиле ажылды организастап, аңаа дорт киржип турар. Якутияның ном үндүрер чери С. Токаныҥ, С. Сарыг-оолдуҥ тоожуларын тускай номнар кылдыр үндүрген, С. Пюрбюнуҥ, Б. Хөвеҥмейниҥ, К. Кудажыныҥ, С. Сурҥ-оолдуҥ, О. Сувакпиттиҥ шулуктери болгаш чечен чугаалары «Тува тойуга» деп чыындыга, «Хотугу сумус» деп журналга парлаттынгылаан.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

МЭЭҢ БЕЛЭЭМ

Тыва АССР-ниҥ Чурукчулар эвилелиниҥ баштаар чериниҥ кежигүнү чурукчу Иван Чамзыевич Салчак-биле бистиҥ корреспондентивис оҥ амгы ыыпын турар ажылдарының болгаш келир үедеги чогаадыкчы планының дугайында беседалашкан. Оҥ кысказы-биле чугаалаанны болза:

— Партияның XXV съездизинге өске чогаадыкчы эш-өөрүм-биле бир домей, чаа-чаа белектерлиг ужуражыр сорулга салган ажылдан турар мен. Республиканыҥ эҥ төлептиг уран үүл ажылдакчыларының портреттерин база ол ыыкаш культура амыдыралының чамдык талаларын көргүскен чуруктарны чуруур планныг мен.

Эвилел ужур-дузалыг улуг делгелгелерге киржирп белен эвес болгай. Ынаар үүгле тергин дээн ажылдарны үүлээп алыр. Удавас — ноябрьда Москвага «Советтиг Россия» деп чурук делгелгези ажыттыпар. Ынаар мээн кылганым «Кадарчының уруу» болгаш «Үш үүл эртемниг оол» деп тыва тоолдуҥ туекай номунуҥ чурук каасталгазын шилип алган. Ол дээрге мээн челиишкиним деп санап турар мен. Чедиишкинге оожургавайн, төрээн Тывамның кайгамчык чараш бойдузун, оҥ кижилериниҥ ажыл-амыдыралын көргүскен чуруктарны улам-на хөйнү шынарлыг кылдыр тургузарын ораладжып чор мен.

Тываның ном үндүрер черибиле доктаамал харылзаалыг мен. Тыва улустуҥ маадырлыг тоолу «Каҥгывай Мергенни» тускай бичиижек хемчээллиг белек-ном кылдыр үндүрер деп турар. Оҥ чурук каастелгезин бо хүннерде кылып турмен. Ол кончуг харысалгалыг. Ынчангаш күжүмүү ынаар мөөңнедим. Хамык ужур—чурук бүрүзүн көрүштүг, чараш, ханы уткалыг кылдыр кылыры. Оҥ соонда планым күүселдезиниче шуут-ла кириптер мен.

Чылыг аржыылының адаандан шала дыдырашсымаар ак-сарыг бажының дүгү сыгыглар кешкилей бергилээн хавааның ийи талазындан уштунуп келгилээн, хөнү сынныг кижи чурулга мастерскаязынче далаштыг базып орар. Оҥ сеткилин дарыы күүседир чурулга ажылдары— албан организация чагыглары доюлдуруп чоруур. Шалыпкын, шынарлыг кылдыр күүседир— оҥ күзели-бодалы-ла ол.

Ол болза Тываның ады-сураа алгый бөрген чурукчуларының бирээзи, ам пенсионер Татьяна Евгеньевна Левертовская-дыр. Ол пенсиялай берзе-даа ынак ажылындан салдыкпаан. Бажыңынга-даа, чурулга мастерскаязынга-даа оҥ холундан бийир салдынмас. Бо удаада чурулга мастерскаязынга ажыл ойунде оҥ-биле ужураштым. Чурукчу СЭКП ТК-ныҥ Политбюро кежигүннериниҥ портреттерин кончуг кичээнгейлиг, чай чок чураан тур. Кыдыындан топтап көөрге, кандыг-бир-ле шынгыы рольду ойнаан артистерле. Хуулгаазын бийирин песке чиик болгаш эптиг эллгир, дээр-дээспес шыя тудуп тургулаар. Оон бичин ырады аткаар баскаш, кажараан анчы дег, топтап көргүлээр. Бичин эдипчазап шыйып чоруй-ла, аткаар та чеже катап базар чүве?! Шынар дээш демисел ол-дур деп бодап турдум.

— Улуг Октябрьның 58 чыл ою ам удавас болгай. Хүлээнип алганым бүдүрүлге чагыгларын дарыы күүсеткен болза хоржок—дээш, бо хүннерде аарып турар хиремде-ле калгыш чоруп тур мен— деп, ол бийирин бичин када сала тыртып кааш, дыштанып алыр дээни-ле ол боор, чугаазын хөнүктүрдү.

Шынап-ла, оон амыдыралчуруттаалгазы, чогаадыкчы ажыл-ижи Тыва-биле холбашкан, эрткен оруу солун кижи болду. Бичин Таняны Кызылдың № 1 школага өөренип турда-ла, «школаның чурукчузу» деп чугаалажы берген. Оон чурукчу боор салым-чолунуҥ баштайгы демдектери школачы чылдарында-ла көстүп келген. Оон чураан ажылдары школачылар делгелгезинге мактадып турар апарган. Ол чорук бичин Таняныҥ чурулгаже хей-аъдын улам көдүрген. Оон чурукчу болурунче баштайгы дески эвес эге базымнарынга башкы В. А. Раевский эки салдарны чедиргген. Чурулгага соонуургалдыларнын бөлгүмүн ук башкы организасааш, удуртуп турган. Бөлгүмнүн кичээлдериниҥ доктаамал киржикчизи Таня Левертовская турган. «Теорияны практика-биле холбап, чурулганыҥ эге бөдүүн билиглерин башкым В. А. Раевскийниҥ кичээлдериндеи билип ап турган мен» деп, ол ам сактып чугаалаар.

Ол чурулгага соонуургалын өжүрбейн, хостуг шактарында холун эдиктир шенеттинип, чуруттунуп-ла чораан. Оҥ ол кыптыккан соонуургалын башкылары болгаш эш-өөрү деткий берген. Ынчангаш Таня Левертовскаяны анаа-ла «школаныҥ чурукчузу» деп адаар апарганнар.

«Школаныҥ чурукчузу» деп аттан ол ам шагда-ла уштунган. Татьяна Евгеньевна ынак ажылын ам-даа кагбаан. Ол ам өзулуг чурукчу. Тываныҥ каас-чараш бойдузун, оҥ эрес-шудургу ажыл-ишчи кижилерин уран чурулгага сиилбип, алдаржыдып турар. Оон чогаадыкчы планында Тываныҥ сураглыг ажыл-ишчи төлептиг кижилериниҥ портреттерин чуруурун кордүнген. Республиканыҥ Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниҥ организасаары хереэженнер чылынга тураскаатканн делгелге чоокку хүннерде болур. Аңаа база-ла Татьяна Евгеньевна Тываныҥ төлептиг хереэженнериниҥ он хире портреттерин киирер дээш белеткеннип турар...

Татьяна Евгеньевна Левертовская аныяк шаанда бот-тывынгыр чурукчу тургаш, 1942 чылда чурукчуларыҥ ажылдарының Кызылга болган делгелгезинге бир-ле дугаар киришкен. Аңаа ол «Фронтудан чагаа» деп чуруун киириштиргеш, тергиин эки деп үнелелди алгаш, өртектиг бараан-биле шаңнаткан. Үениҥ тыныжын көргүскен амыдыралчы чугула теманы шилип алгаш, ону өн-базын будуктарныҥ «дылы»-биле бүүреҥчиг кылдыр чураанын көрүкчүлер ынчан магадаан. Көрүкчүлериҥ үнелелинге улам сорук кирип, оҥ соонда делгелгелерге чедиишкиниг, доктаамал киржип турар апарган.

Т. Е. Левертовская Москваныҥ чурулга училищезин 1949 чылда чедиишкиниг дооскан. 1963 чылдан бээр ССРЭ-ниҥ Чурукчулар эвилелиниҥ кежигүнү.

Э. ТҮЛҮШ.

Бөгүн Тувинская правда

● **«СЭКП-ниҥ XXV съездизин төлептиг утказуур».** Республиканыҥ булуҥ бүрүзүндеи материалдар.

● **«Совет Эвилели биле Франсияныҥ аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам хогжүдер дугайында декларация».** СЭТАнын дыннадыы.

● **«Будүрүлгени чогаадыкчы өзу-биле башкарар».** Тыва кобальт» комбинаттың директору А. И.Ванжаныҥ үүлү.

● **«Садып алыкчы дугайында сагыш салыр».** Тыва АССРниҥ эш-чем үлетпүрүүнүҥ эргелелиниҥ кол инженери С. Кызыл-ооллуҥ үүлү.

● **«Улуг Октябрьның бүдүүзүнде».** Төөгү эртемниериниҥ доктору, профессор К. Гусевтин корреспондециязы.

● **Чурт иштинден, даштыкыдан медээлер.**

Телевидение

ОКТЯБРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—**«Бөгүн — Аъш-чем ажылдакчыларының хүнү».** ССРЭ-ниҥ эзт болгаш сүт үлетпүрүнүҥ министри С. Ф. Антонов-биле беседа. Өңнүг.
9.25—**«Аъш-чем үлетпүрүнүҥ ажылдакчылары, силерге».** Музыкалыг өңнүг программа.
10.15—ССРЭ-ниҥ футбол чемпионады. **«Шахтёр»** (Донецк)— **«Спартак»** (Москва). Донецкден өңнүг дамчыдылга. 2-ги үези.
11.00—**«Алладиниҥ хуулгаазын чырыы».** Ойнаарактарныҥ Төп театрынын өңнүг фильм-шизиниҥ баштайгы көргүзүлгези.
12.00—**«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!»**
13.00—13.10 — Чапсар.
13.10—**«Музыкалыг киоск».** Өңнүг.
13.40—**«Россияныҥ кол кудумчузу».** Документалдыг өңнүг телефильмниҥ баштайгы көргүзүлгези. 7-ги сериязы — **—Шапкын агым».**
14.15—Өңнүг мультфильмнер программазы: **«Докторнуҥ тоолу», «Шалып почта», «Леопольд моортайныҥ өжээн негээни».**
14.50—**«Делегей панорамазы».** Өңнүг.
15.20—**«Кино -аан-чоруктарыныҥ клуву».** Өңнүг.
16.20—**«Кылаҥ көк дош».** Уран-чечен өңнүг фильм
17.30—**«Ye».** Информастыг программа.
18.00—18.10—Чапсар.
18.10—**«Метрополитен» музейден чүс чурук».** Делгелгеден репортаж. Өңнүг.
19.10—**«Россияныҥ кол кудумчузу».** Документалдыг өңнүг телефильмниҥ баштайгы көргүзүлгези. 7-ги сериязы — **«Шапкын агым».**
19.40—**«Багай эки кижи».** Уран-чечен өңнүг фильм.
21.15—**«Кодээниҥ ажыл-ижи».**
22.20—ССРЭ-ниҥ хостуг хүреш чемпионады. Харьковтан дамчыдылга.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—**«Ye»** Информастыг программа

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—**«Улуг тудугларыҥ ажыл-ижи».** Документалдыг фильмнер программазы.
10.10—**«Бистиҥ садывыс».** Өңнүг.
10.40—ССРЭ-ниҥ хостуг хүреш чемпионады. Харьковтан дамчыдылга.
11.00—**«Буратино делгелгези»** Өңнүг.
11.30—**«Юлюс Янонис».** Уран-чечен фильм.
13.00—Киножурнал.
13.10—**«Вера Шнейденбах ырлап тур».** Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

13.35—Уругларга фильмнер. **«Токпаржыгаш», «Сылдысчыгаш».**
14.55—**«Дец эргелиг чугаа».** Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

15.55—Хереэженнериниҥ Бүгү-делегей конгрезиниҥ байырлыг ажыдыышкыны. Берлинден өңнүг дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.40—ССРЭ-ниҥ хостуг хүреш чемпионады. Харьковтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер.
19.15—Мультфильм.
19.25—**«Кижи болгаш хоойлу».** Дамчыдылга.
19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15 — Романтиктиг музыка. Р. Щедрин — **«Анна Каренина».**
20.45—**«СЭКП-ниҥ XXV съездизинге уткуштур».** Армян ССР-ниҥ ажыл-ишчилериниҥ социалистиг чарыжы.
21.30—ГДР-ниҥ уран үүл мастерлериниҥ хереэженнериниҥ Бүгү-делегей конгрезиниҥ ажыдыышкынынга тураскаатканн байырлыг концерти. Берлинден өңнүг дамчыдылга.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—**«Ye».** Информастыг программа.
23.30—01.45—ССРЭ-ниҥ хоккей чемпионады. **«Динамо»** (Москва)— **ЦСКА.** Өңнүг.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, алзыр, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даг-лыг районнарга 3 градус соктан 2 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Бир-ле катап чаасканн»** 10.00, 12.00, 14.00, **«Тиилелгениҥ салгалы»** (хроника залы) 10.30, 12.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Алдын дулгуур»** 10.00, **«Мөнгүн-Хөлдүн эртинези»** 11.40, 13.30 15.20, 19.10 **«Эгиттинмес»** 17.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **Киночыынды** 10.20, **«Өгбелериҥ кыйгызы»** 11.40, 13.20, **«Чааннар—мээҥ өңнүктерим»** (2 сериязы) 15.00, 17.40 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Далай—бистин идегеливис»** 10.50, 14.40, **«Аъттыг, бажы чок кижи»** 12.40, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Какпа»** 10.00, 12.00, 14.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Киночыынды** 9.20, **«Ийи капитан»** 10.50, 15.10, **«Бир-ле катап чаасканн»** 12.40, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Фотографтың өчүү».** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Улуг трамплин»** 15.00, **«Чаъс-чайык»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуҥ 24-63, редакторнуҥ оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 31-75, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 23-54, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериянын 50-22 солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 15877. ЧАГЫГ № 3391.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чевулелиниҥ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниҥ типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01257.